

Pálffy Géza

A MAGYAR KIRÁLYSÁGOT KORMÁNYZÓ
VILÁGI ELIT A MOHÁCSI CSATA UTÁNI
KÉT ÉVSZÁZADBAN

Székfoglaló előadások a Magyar Tudományos Akadémián

Pálffy Géza

A MAGYAR KIRÁLYSÁGOT KORMÁNYZÓ
VILÁGI ELIT A MOHÁCSI CSATA UTÁNI
KÉT ÉVSZÁZADBAN

Magyar Tudományos Akadémia, 2026

Az akadémiai székfoglaló előadás elhangzott 2025. december 4-én a Magyar Tudományos Akadémia Székházának Dísztermében.

A szöveg az elhangzott előadás szerkesztett és jegyzetelt változata.

A szerző az ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja Történettudományi Kutatóintézet tudományos tanácsadója és a „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport vezetője.

© Pálffy Géza, 2026

© Magyar Tudományos Akadémia, 2026

Magyar Tudományos Akadémia
1051 Budapest, Széchenyi István tér 9.
mta.hu

A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából kiadja az MTA Könyvtár és Információs Központ.

A kiadásért felel: Pósfai Mihály, az MTA elnöke

Borítóterv: Szabó Éva | avesophia.hu

Tördelés: Vas Viktória

Borítókép: MTA Székház, Díszterem (Mudra László fotója)

Borítókép (hátlul): Az Erdődy család aranygyapjas címere Erdődy IV. György budai palotáján (ma MTA/ELTE HTK Zenettudományi Intézet) (Friedler Magdolna fotója)

Nyomdai munkálatok: GMN-Color Digital Kft.

Felelős vezető: Schönviszky Miklós

ISSN 1419-8959

ISBN 978-615-6792-31-0

DOI: 10.36820/szekfoglalo.2026.palffy

Minden jog fenntartva!

TARTALOM

<i>Bevezetés: a koronaöröktől az országkormányzó világi elit feltérképezéséig</i>	7
<i>Egy új vizsgálati modell a Magyar Királyságot irányító világi elitről</i>	10
<i>A 16. és 17. század „állócsillagai”</i>	19
<i>Az első nyolc országkormányzó familia jellegzetességei</i>	21
<i>A török hódítás miatt áthelyeződött medium regni kiemelkedő jelentősége</i>	27
<i>Három „esettanulmány”: a Pálffy, Esterházy és Erdődy család legfőbb országkormányzó oszlopai (1526–1751)</i>	37
<i>Az elfeledett Erdődyek sikerének titkai</i>	54
<i>Általános tanulságok: „labanc” arisztokraták? Az országkormányzó és kiegészéseket kötő nagyurak szerepéről</i>	57
<i>Képjegyzék</i>	59

BEVEZETÉS: A KORONAŐRÖKTŐL AZ ORSZÁGKORMÁNYZÓ VILÁGI ELIT FELTÉRKÉPEZÉSÉIG¹

Mesteremre, Szakály Ferencre

(1942–1999)

emlékezve

A Magyar Tudományos Akadémia támogatta „Lendület” Szent Korona-projektemnek köszönhetően az utóbbi esztendőkből sokat foglalkoztam a 17. század elejétől az országgyűlések által választott vagy utóbb az uralkodók által kinevezett koronaőrökkel,² akik pozícióban közvetlenül az országos és magyar királyi udvari főméltóságokat betöltők, azaz a Magyar Királyság ún. „igazi bárói” (*veri barones regni*), másként tisztségviselő országbárai (*barones officiolati*) után álltak.³ Az 1608 és 1711/51 közötti korszakot vizsgálva rögtön feltűnt, hogy a koronaőri posztokat – amelyeket 1608 után évszázadokon át mindig két mágnás nagyúr viselt – túlnyomórészt három család uralta: a Pálffy, a Zichy és az Erdődy, akikhez utóbb az Es(z)terházyak igyekeztek még felzárkózni.

E jelenség okait nyomozva merült fel bennem – a Habsburg–magyar kapcsolatokra, valamint a magyarországi arisztokráciára és politikai-katonai elitre vonatkozó több évtizedes kutatásaimhoz szorosan kapcsolódva – az az eddig meglepő módon kevésbé vizsgált kérdés, hogy meghatározható-e viszonylag objektív módon

¹ A kiadvány az ELTE HTK TTI-ben működő „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport által elnyert Lendület kutatási projekt támogatásával (is) készült. Külön köszönet illeti a témáról való együttgondolkodásban Benda Borbálát, Bubryák Orsolyát, Dominkovits Pétert, Anna Fundárkovát, Gecsényi Lajost, H. Németh Istvánt, Hanák Bélát, Horváth Richárdot, Jeney-Tóth Annamáriát, Kökényesi Zsoltot, Martí Tibort, Mészáros Kálmánt, Neumann Tibort és Varga Szabolcsot.

² A teljesség igénye nélkül lásd *A Szent Korona hazatér. A magyar korona tizenegy külföldi útja (1205–1978)*, szerk. PÁLFFY Géza, 2. kiad., Budapest, 2019 (Magyar Történelmi Emlékek, Értekezések); *A Szent Korona magyarországi kalandjai (1301–2001)*, szerk. PÁLFFY Géza, A 2023-ban megjelent kötet változatlan utánnyomása, Budapest, 2024 (Magyar Történelmi Emlékek, Értekezések), illetve egészen frissen PÁLFFY Géza, *Rendi választás vagy uralkodói kinevezés? Koronaőrök az 1608 utáni másfél évszázadban. A bécsi udvar és a magyar rendek együttműködésének és konfrontációjának lehetőségeiről és hatáiról*, Budapest, 2026 (Magyar Történelmi Emlékek, Értekezések).

³ FALLENBÜCHL Zoltán, *Magyarország főméltóságai 1526–1848*, Budapest, 1988.

azon családok köre, akik az 1526 és 1711, azaz a mohácsi csata és a szatmári béke között a Habsburg-dinasztia által regnált magyar–horvát állam országkormányzó világi elitjét alkották, tehát a legfőbb politikai, katonai és kincstári tisztségeket töltötték be. Fallenbüchl Zoltán klasszikus archontológiai munkája kizárólag a főméltóságokra koncentrál,⁴ az oszmán-török veszély miatt kiemelkedő szerepet játszó katonai elitet, azaz a törökellenes védelmi rendszert működtető főkapitányokat egyáltalán nem vizsgálja.⁵

Az alábbi székfoglaló előadás e kérdés megválaszolására kidolgozott új vizsgálati modellemmel és annak legfőbb tanulságaival szeretné megismertetni a tisztelt érdeklődőket. Arra keresem tehát mindenekelőtt a választ, mely magyar és horvát arisztokraták alkották – hangsúlyozandó hosszabb távon – a Magyar Királyságot irányító világi elit legfelső rétegét a Mohács utáni közel két évszázadban, amikor a késő középkorral ellentétben nem történt dinasztiaváltás, azaz a történeti magyar állam trónján végig a Habsburgok ültek. Külön figyelmet szentelek az élbolyba tartozó legkiemelkedőbb famíliáknak, illetve annak, hogy sikereik mennyiben álltak összefüggésben az ország késő középkorhoz képest merőben új irányítási struktúrájával, jelesen két – úgynevezett „megosztott” – fővárosból, Pozsonyból és Bécsből való kormányzásával. Emellett azt is megpróbálom megmagyarázni, hogy a horvát–szlávön területekről mind földrajzi, mind társadalmi értelemben felkapaszkodó Draskovics, Erdődy és Zrínyi famíliák közül két évszázad alatt miért az Erdődyek lettek a magyar–horvát állam irányításában a legsikeresebbek, sőt kelthettek versenyre több nádort adó rokonaikkal, az Esterházyakkal és a Pálffyakkal. Emellett az utóbbi famíliák kora újkori legfőbb országirányító oszlopait kisebb „esettanulmányokként” külön is vizsgálat alá veszem. Az általános tanulságok levonása előtt pedig arra is választ keresek, mik voltak a báni, országbírói és koronaöri posztokon egyaránt serénykedő, a horvát történészek által gyakran inkább magyarnak, a magyarok által pedig nem ritkán csupán horvát bánoknak tartott Erdődyek sikerének hosszú távú titkai.

⁴ Uo.

⁵ Vö. PÁLFFY Géza, *Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században*. (Minta egy készülő főkapitányi archontológiai és „életrajzi lexikonból”), Történelmi Szemle, 39(1997), 2. sz., 257–288.

Székfoglalómmal hazai szinten kapcsolódni szeretnék egyrészt Engel Pál, Fügedi Erik, Kubinyi András és az újabb történészgeneráció késő középkori elit-kutatásaihoz azok mintegy 1526 utáni „folytatásaként”,⁶ másrészt úgymond „megkésített előtanulmányként” Szijártó M. István 18. századi országos elit-vizsgálataihoz, valamint Szilágyi Adriennek és Gyáni Gábornak az 1700 utáni évszázadokat átölelő, nemrég megjelent, inspiráló arisztokráciakötetéhez is.⁷ Nemzetközi téren hasonlóképpen kapcsolódni kívánok egyfelől Petr Maťa barátomnak a cseh arisztokráciára vonatkozó nagyszabású monográfiájához (aki a nemesség elitrétegét a cím-, a gazdasági és birtok-, a karrier- és a kapcsolati tőke rendszerében mutatta be),⁸ másfelől pedig Thomas Winkelbauernek a Habsburg Monarchia nemzetek feletti elitjére vonatkozó alapvető vizsgálataihoz is.⁹

Friss kutatásaim bemutatásával egyúttal emlékezni szeretnék a török kor értékelését számos kérdésben megújító¹⁰ mesteremre, Szakály Ferenc (1942–1999) akadémikusra is. Végül külön öröm számomra, hogy székfoglalómat a rendszer-váltás óta sokszorosan megújult, a nemzet egyik legfőbb kincsének tartandó Magyar Tudományos Akadémia alapításának 200. emlékévében tarthatom meg,

6 Ehelyütt mintapéldaként csupán néhány átfogóbb adattárakat és tanulmánygyűjteményüket említhetjük: ENGEL Pál, *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*, I–II., Budapest, 1996 (História könyvtár. Kronológiák, adattárak, 5.); Uő, *Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok*, vál., szerk., jegyz. CSUKOVITS ENIKŐ, Budapest, 2003 (Millenniumi magyar történelem. Historikusok); FÜGEDI ERIK, *Ispánok, bárók, kiskirályok. A középkori magyar arisztokrácia fejlődése*, Budapest, 1986 (Nemzet és emlékezet); Uő, *Uram, királyom... A XV. századi Magyarország hatalmasai*, Az utószót ÉRSZEGI GÉZA írta. [Az 1974-ben megjelent kötet reprint jellegű kiadása.] Budapest, 2004.; ANDRÁS KUBINYI, *König und Volk im spätmittelalterlichen Ungarn. Städteentwicklung, Alltagsleben und Regierung im mittelalterlichen Königreich Ungarn*, Herne, 1998 (Studien zur Geschichte Ungarns, 1.), vö. még C. TÓTH NORBERT–HORVÁTH RICHÁRD–NEUMANN TIBOR–PÁLOSFALVI TAMÁS, *Magyarország világi archontológiája 1458–1526*, I. *Főpapok és bárók*, Budapest, 2016 (Magyar Történelmi Emlékek, Adattárak).

7 SZIJÁRTÓ M. ISTVÁN, *A diéta II. A 18. századi politikai elit társadalom- és kultúrtörténeti megközelítésben*, Budapest, 2021, főként 106–171.; GYÁNI GÁBOR–SZILÁGYI ADRIENN, *Az arisztokrácia tündöklése és bukása Magyarországon, 1700–1957*, Budapest, 2024.; az újabb kutatásokból vö. még *A magyar arisztokrácia társadalmi sokszínűsége, változó értékek és életviszonyok*, szerk. PAPP KLÁRA–PÜSKI LEVENTE, Debrecen, 2013 (Speculum historiae Debreceniense, 12.); *A magyar arisztokrácia társadalmi-közéleti kapcsolatai és szerepvállalása*, szerk. PAPP KLÁRA–PÜSKI LEVENTE–NOVÁK ÁDÁM, Debrecen, 2019 (Speculum historiae Debreceniense, 26.).

8 PETR MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha, 2004.

9 THOMAS WINKELBAUER, *Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter*, Bd. 1., Wien, 2003 (Österreichische Geschichte 1522–1699), 191–196., illetve lásd még számos további tanulmányát.

10 Vö. SZAKÁLY FERENC, *Török kori történelmünk kritikus kérdései. Elhangzott 1997. február 7-én*, Budapest, 1999 (Székfoglalók a Magyar Tudományos Akadémián).

ráadásul annak Dísztermében, majdnem kerekén az 1625. évi soproni országgyűlés csúcspontjának, III. Ferdinánd koronázási szertartásának 400. évfordulóján, amelyről Lendület-projektem keretében kollégáimmal nemrég két kiadást megélt, vaskos tanulmánykötetet publikálhattunk.¹¹

EGY ÚJ VIZSGÁLATI MODELL A MAGYAR KIRÁLYSÁGOT IRÁNYÍTÓ VILÁGI ELITRŐL

Fontos hangsúlyozni, hogy noha a nagybirtokok és az országos főméltósági posztok, azaz a birtok- és tisztség-tőke – a középkorhoz hasonlóan – teljesen érthetően a kora újkorban is sokáig és szorosan összekapcsolódtak, vizsgálatom nem az uradalmak méretére és magukra a nagybirtokosokra, hanem a nagyurak által a Habsburgok Magyar–Horvát Királyságának irányításában betöltött szerepkörre irányul. Ezért új modellem elsősorban a tisztségviselő országbárok családjait vonja elemzés alá. Nevezetesen azon famíliákat, amelyek tagjai 1526 és 1711 között a négy kiemelkedő országos főméltóság (a nádor, az országbíró, a horvát–szlavón bán és a tárnokmester) posztját legalább kétszer betöltötték – az egy főméltósággal szereplők (pl. Alaghy, Alapy, Keglevics, Országh, Thuróczy, Ungnad, Wesselényi) közül csupán a Felső-Magyarországon óriási befolyással bíró Rákócziakkal és a felkapaszkodó koronaörökkel, a Zichyekkel tettem mintapéldaként kivételt. Így összesen 18 család került be a vizsgálandók közé.

A veszprémi Lovassy László Gimnázium egykori matematika tagozatos hallgatójaként tisztában vagyok persze azzal, hogy – mint minden számszerűsítő elemzésnek – e modellnek is vannak korlátai vagy akár némi torzításai. Egy familia sikere és jelentősége ugyanis sokban függhetett akár a gyermekek számától, akár kulcsfontosságú házasságoktól, akár a kihalástól (lásd pl. a 17. század derekáig az Alaghy, Dobó, Dersffy, Krusics stb., illetve a lenti, 1–3. táblázatban említett Bánffy, ecsedi Báthory és Thurzó családok példáit), így valójában még a szerencsétől is. De egy család sorsát és befolyását alapvetően meghatározhatta egy-egy kiemelkedő

¹¹ *Amikor Sopronra figyelt Európa. Az 1625. évi soproni koronázó országgyűlés*, szerk. DOMINKOVITS Péter–KATONA Csaba–PÁLFFY Géza, 2. kiad., Sopron–Budapest, 2021 (Annales Archivi Soproniensis, 2.).

személyiség és az általa nem ritkán évtizedekig viselt főméltóság is, ami például egy rövid tisztségbetöltéssel természetesen nehezebben mérhető azonos súllyal össze. S noha felmerült, hogy a hosszabb tisztségviselések több pontot kapjanak, e téren nehéz lett volna konzekvens módszert találni, különösen, hogy egy például háborús esztendőkből viselt, de rövidebb főkapitányság vagy koronaőrség lehetett akár meghatározóbb egy hosszabb idejű tárnokmesterségnél – így ettől végül eltekintettem. Mindezek ellenére reményeim szerint az új modell összességében mégis számos beszédes tanulsággal szolgálhat.

Miként az alábbi három táblázat mutatja, vizsgálatom azt számszerűsíti, hogy az említett közel húsz család tagjai a Magyar Királyság 1526 és 1711 közötti kormányzásában hányszor töltöttek be

- egyfelől vezető országos főméltóságot (nádor, országbíró, bán és tárnokmester);
- másfelől a bécsi közös Habsburg-udvar kialakulása miatt a késő középkorral ellentétben ez időre már túlnyomórészt névlegessé váló, ugyanakkor belpolitikai szinten továbbra is igen meghatározó magyar királyi udvari főméltóságokat ([fő]udvar-, lovász-, kamarás-, étekfogó-, ajtónálló- és pohárnokmesterséget);¹²
- továbbá koronaőri, (al)kancellári vagy pozsonyi Magyar Kamara-elnöki;¹³
- végül a törökellenes védekezés miatt a korban kiemelten fontos, úgynevezett kerületi és végvidéki főkapitányi posztokat.

Ezen mondhatnánk operatív tisztségviseléseket két szimbolikus, ám annál reprezentatívabb címmel/poszttal egészítettem ki, jelesül

- az Aranygyapjas Rend lovagi tagságának elérésével, illetve
- az elit feltörekvő ifjai körében olyannyira vágyott és komoly elismerésnek számító koronázási zászlóvitellel.

Ezek közül az előbbi magyar arisztokraták a Habsburg-dinasztiának tett igen meghatározó szolgálatokért nyerhettek el (miként ezt újabban főként Martí

12 Vö. PÁLFFY Géza, *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*, harmadik, szövegében változatlan kiad., Budapest, 2022 (Magyar Történelmi Emlékek, Értekezések), 102–110., 266–289.

13 FALLENBÜCHL, i. m., 69–112., illetve a kancellárok, alkancellárok és kancellárhelyettesek új jegyzékei: FAZEKAS István, *A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai 1527–1690 között*, Budapest, 2021 (Magyar Történelmi Emlékek, Értekezések), 308–309.

Tibornak köszönhetően tudjuk¹⁴), az utóbbi pedig igen gyakran szolgált országos tisztségek jelképes „előfutáraként”. Aki pedig esetleg nem tudná, annak elárulhatom: a vizsgált korszakban a főkapitányok, a koronázási zászlóvivők és a koronaőrök teljes jegyzékeit levéltári alap kutatásokra építve az elmúlt évtizedekben jómagam állítottam össze.¹⁵

A magyar tanácsosi és császári kamarási címeket ugyanakkor nem számszerűsítettem, hiszen ezeket e kiemelkedő családok már kicsit sikeresebb, ám utóbb országos főméltóságot nem feltétlenül szerzett gyermekei is gyakran elérték. Emiatt ezek az adatok a gyerekek számától függően a népesebb családok javára (pl. Erdődy, Esterházy stb.) vagy a kevesebb családtaggal rendelkezők (pl. Batthyányak, Nádasdyak, Zrínyiek stb.) kárára jelentősebben torzíthatták volna a kialakult összképet – nem beszélve arról, hogy e tisztségek viselőiről teljeskörű adatgyűjtések az egész korszakból sajnos nem állnak rendelkezésre. Hasonlóképpen eltekintettem a titkos tanácsosi és tábornoki posztok vizsgálatától, ilyeneket ugyanis – ellentétben a 18. századdal – csak az elemzett korszak utolsó negyedétől viseltek rendszeresebben a magyar arisztokrácia képviselői, s ez szintén torzította volna a teljes képet.

Azaz elsősorban olyan főbb méltóságokat és címeket tartottam az elemzésre relevánsnak, amelyeket főszereplőink 1526 és 1711 között hosszabb időn át betölthettek vagy elérhettek. Végül kihagytam az egyházi hierarchiában magasabb (érseki, püspöki) posztokig jutó családtagokat is, kivételt csak az [al]kancellárok jelentenek, akiket Fazekas István monográfiájának köszönhetően alaposan ismerünk.¹⁶ Ez ugyanis a konfesszionalizáció korszakában számos protestáns nagyúri

14 *Das Haus Österreich und der Orden vom Goldenen Vlies. Beiträge zum wissenschaftlichen Symposium am 30. November und 1. Dezember 2006 in Stift Heiligenkreuz*, hg. Leopold AUER et al., Graz–Stuttgart, 2007. Liste nominale..., passim; Tibor MARTÍ, *Hungarian Members of the Order of the Golden Fleece. The Importance of a Habsburg Chivalric Order in Seventeenth-Century Hungary* In *Eagles Looking East and West. Dynasty, Ritual and Representation in Habsburg Hungary and Spain*, ed. Uő–Roberto QUIRÓS ROSADO, Turnhout, 2021 (Habsburg Worlds, 4.), 249–270., illetve lásd még több magyar nyelvű rész tanulmányát a kérdésről.

15 PÁLFFY, *Kerületi és végvidéki...*, i. m., 269–287.; Géza PÁLFFY, *Die Krönungsfahnen in der Esterházy Schatzkammer auf Burg Forchtenstein. Die Geschichte der Krönungsfahnen der Länder der Stephanskronen vom Spätmittelalter bis Anfang des 20. Jahrhunderts*, 2. [verbes.] Aufl., Eisenstadt, 2024 (Mitteilungen aus der Sammlung Privatstiftung Esterházy, 10.), 183–192.; illetve a koronaőrök új, részletes archontológiája 1608 és 1751 között PÁLFFY, *Rendi választás...*, i. m., 91–105.

16 FAZEKAS, i. m.

famíliát negatív diszkriminációval illetett, több katolikus (elsősorban a néhány prelátust már az 1526 utáni két évszázadban is adó Draskovics, Erdődy, Forgách, Pálffy, utóbb az Esterházy és a Csáky) famíliát viszont még tovább erősített és így túlságosan kiemelt volna. Ráadásul a püspöki posztok a 16–17. században az arisztokrácia számára még nem jelentettek igazi terepet (kivételek persze az említett famíliák esetében adódtak); az 1711 utáni hosszú békeidőszak e téren viszont döntő változást hozott, elegendő a 18. század számos arisztokrata érsekére és püspökére gondolnunk.¹⁷ Így tehát alapvetően az országkormányzó világi elit 1526 és 1711 közötti vizsgálatára koncentráltam.

Bár a pontozásos értékelésbe nem vettem be, de a táblázatok alján külön felüntettem a nádorjelölések számát, valamint a bárói és grófi címek elnyerésének, azaz a vizsgált famíliák társadalmi emelkedésének időpontjait,¹⁸ miként esetleges kihalásuk dátumait is, hiszen mindezek az adatok kiértékelése szempontjából – mint látni fogjuk – kiemelt jelentőséggel bírnak. Emellett pusztán egyfajta kíváncsiságból tett hosszabb kitekintés végett az elemzést e famíliákra – említett koronaőrös vizsgálatom miatt – 1751-ig kiterjesztve is elvégeztem (ezt jelzik a táblázatokban a /-es számadatok), amit természetesen nem tekintek markáns korszakhatárnak, annak ellenére sem, hogy ebben az esztendőben nemcsak átszervezték a koronaőrseget, hanem mágán koronaőröket megerősítő és nádorválasztó diétát is tartottak Pozsonyban.

Hangsúlyozandó tehát, hogy 1751-ig tartó kitekintésem nem helyettesítheti a 18. század hasonlóan szükséges önálló vizsgálatát, természetesen az akkorra már bevett és releváns más tisztségekkel kibővítve, amit Kökényesi Zsolt kollégáinktól

17 Vö. Joachim BAHLCKE, *A magyar püspöki kar és a Habsburg Monarchia. Együttműködéstől a konfrontációig (1686–1790)*, Budapest, 2013; *Katolikus egyházi társadalom Magyarországon a 18. században*, szerk. FORGÓ András–GÖZSY Zoltán, Pécs, 2019 (Pécsi Egyháztörténeti Műhely, 11.); illetve egy kiváló új mintapélda: FORGÓ András, *Frater Emericus. A főpap és politikus Esterházy Imre (1664–1745)*, Pécs, 2026 (Sziluett – Korszerű történelmi életrajzok).

18 Vö. PÁLFFY Géza, *Utak az arisztokráciába – bárói címszerzők a 16. századi Magyar Királyságban* In *Arisztokrata életpályák és életviszonyok*, szerk. PAPP Klára–PÜSKI Levente, Debrecen, 2009 (Speculum historiae Debreceniense, 4.), 9–23.; Uő, *A grófi cím a 16–17. századi Magyarországon és Erdélyben* In „...éltünk mi sokáig 'két hazában'...” *Tanulmányok a 90 éves Kiss András tiszteletére*, szerk. DÁNÉ Veronka–OBORNI Teréz–SÍPOS Gábor, Debrecen, 2012 (Speculum historiae Debreceniense, 9.), 177–191.; CSÍZI István, *Észrevételek a magyar főnemesi címek XVI–XVII. századi történetéhez*, Fons (Forráskutatás és Történeti Segédtudományok), 21(2014), I. sz., 3–65.

remélhetünk leginkább.¹⁹ Annál is inkább, mert ez utóbbi korszak jelentős változásai, mindenekelőtt az ország török alóli felszabadítása, majd hosszú békés fejlődése és egyre professzionálisabb igazgatása (elegendő csupán a Magyar Királyi Helytartótanácsra gondolnunk) a tisztségviselő országbárok és a hivatalnok grófok soraiba fokozatosan több új családot hozott; ám Cserpes Tünde és Szijártó M. István, valamint Szemethy Tamás és mások újabb kutatásai szerint igazi fordulat csupán az 1770-es évektől következett be.²⁰

1–3. táblázat: A Magyar Királyságot irányító világi elit vezető családjai (1526 és 1711/51 között) az általuk betöltött főbb méltóságok és szimbolikus posztok tükrében

	Bánffy	Báthory, ecsedí	Batthyány	Csáky	Draskovics	Erdődy
nádor	I	I	0/1	0	I	0
országbíró	I	3	I	2	I	1/2
horvát-szlavón bán	0	0	2/3	0	3/4	5/6
tárnokmester	I	I	0	2	I	4
udvari országos főméltóság	4	I	7/8	I	4	7
koronaőr	0	I	0/1	0	0	1/2
(al)kancellár	0	0	0/1	0/1	2	0/1
Magyar Kama- ra elnöke	0	0	0	0	0	2/3
kerületi/vég- vidéki főkapi- tány	3	I	5	3	I	0
Aranygyapjas Rend tagja	0	0	0/2	0	0	0/1

¹⁹ Munkásságából kiemelkedik: KÖKÉNYESI Zsolt, *Az udvar vonzásában. A magyar főnemesség bécsi integrációjának színterei (1711–1765)*, Budapest, 2021 (Humaniorák).

²⁰ CSERPES Tünde–SZIJÁRTÓ M. István, *Nyitott elit? A magyar főméltóságok a 18. században*, Századok, 144(2010), 5. sz., 1225–1261.; SZEMETHY Tamás, *Katonabárok és hivatalnok grófok. Új arisztokrátiák a 18. századi Magyarországon*, Budapest, 2020.; SZIJÁRTÓ, *A diéta II., i. m.*, főként 148–171.; vö. még KULCSÁR Krisztina és Soós István több írását.

	Bánffy	Báthory, ecsedí	Batthyány	Csáky	Draskovics	Erdődy
koronázási zászlóvivő	2	2	1/3	1/2	2	3/5
összesen (pont/érték)	12	10	16/25	9/11	15/16	23/31
nádorjelölt	2	2	3/4	1	1	5/6
grófi cím	1622	„méltóság grófja”	1630	1638/39	1635	1565, területi
bároi cím	–	–	–	1605 előtt	1567	–
férfiágon kihalt a korban	1645	1605	–	–	–	–

	Esterházy	Forgách	Frangepán	Homonnai Drugeth	Illésházy	Nádasdy
nádor	2	1	0	0	1	1
országbíró	1/2	2	0	3	0	2
horvát-szlavón bán	0/1	0	3	0	0	1
tárnokmester	0/1	2	0	1	0	1/2
udvari ország- gos főméltóság	3/7	4	1	1	2/3	4/5
koronaőr	0/2	1	0	0	0	0/1
(al)kancellár	0/1	2	0	0	1	0/1
Magyar Kama- ra elnöke	0	0	0	0	0	0
kerületi/végvi- dégi főkapí- tány	2	6	1	2	0	4
Aranygyapjas Rend tagja	2/3	0	0	0	0	0
koronázási zászlóvivő	6/10	7	2	2	3	4/5
összesen (pont/érték)	16/31	25	7	9	7/8	17/22

	Esterházy	Forgách	Frangepán	Homonnai Drugeth	Illésházy	Nádasdy
nádorjelölt	3/4	5	0	0	1	2
grófi cím	1626 + 1687: birodalmi herceg	1640	horvát gróf	1622	1631	1541, területi
bárói cím	1613	1560	–	–	1587	–
férfiágon ki- halt a korban	–	–	1671	1684/91	–	–

	Pálffy	Perényi	Rákóczi	Thurzó	Zichy	Zrínyi
nádor	1/3	0	0	2	0	0
országbíró	1/3	1	1	1	0	0
horvát–szlavón bán	1	0	0	0	0	4
tárnokmester	0	1	0	1	1	2
udvari országos főméltóság	7/9	0	1	4	2/3	3
koronaőr	5	1	0	0	2/3	0
(al)kancellár	1	1	0	0	0	0
Magyar Kama- ra elnöke	1	0	0	1	1	0
kerületi/végvi- dégi főkapitány	3	2	2	1	0	4
Aranygyapjas Rend tagja	1/3	0	0	0	0	1
koronázási zászlóvivő	3/4	1	3	3	0	3
összesen (pont/ érték)	24/33	7	7	13	6/8	17
nádorjelölt	1/3	1	0, de 5 er- délyi fej.	3	0	0
grófi cím	1634, 1636	„virtuális gróf”	1664	1606	1679	horvát gróf
bárói cím	1581	–	1588	1599	1655	–
férfiágon kihalt a korban	–	–	1756	1636	–	1703

Az új modell alapján a Magyar- és Horvátország kormányzásában az 1526 utáni két évszázadban döntő szerepet játszó közel húsz család összességében három nagyobb csoportba osztható. A legalább 15 tisztséggel/címmel és ennek megfelelő pontszámmal bíró élmezőnyt 1711-ig nyolc familia adja, amelyből az első háromnál, illetve a hátsó ötnél valójában nincs érdemi különbség: a dobogón a Forgách (25), a Pálffy (24), az Erdődy (23), majd a Nádasdy (17), a Zrínyi (17), a Batthyány (16), az Esterházy (16) és a Draskovics (15). Őket egy második kisebb csapat követ, jelesül a 9 pozíció felettivel bírók, a Thurzók (13), a Bánffyok (12), az ecsedi Báthoryak (10), valamint a Csákyok (9) és a Homonnai Drugethek (9), azaz öt főúri család. Végül a befolyásos „sereghajtók” táborát szintén öt familia alkotja, az Illésházyak, Frangepánok, Perényiek és Rákócziak egyaránt 7-7, a később felfutó Zichyek pedig 6 tisztségviseléssel. Összességében tehát hosszabb távon ez a 18 család alkotta a török hódítás következtében megfogyatkozott területű Magyar–Horvát Királyságot kormányzó világi elit meghatározó részét a Mohács utáni közel két évszázadban.

Őket követhetnék egy újabb, immár negyedik, mondhatnánk „kiegészítő” csoportként a korban csak egyetlen vezető főméltóságot betöltő, már említett Alaghy, Alapy, Keglevics, Országh, Thuróczy, Ungnad, Wesselényi családok képviselői, valamint a csupán udvari főméltóságot és/vagy koronaőri, kancellári, kamaraelnöki posztot, ám ezekből akár többet is bírók, elsősorban az Apponyi, Balassa, Bosnyák, Czobor, Dersffy, Dessewffy, Dóczy, Kéry, Kollonich, Krusics, Lippay, Liszthy, Losonczy, Macedóniai, Nyáry, Osztrócsics, Pethe, Pethő, Révay, Széchy, Tahy, Tharnóczy, Újlaky, Várday, Vízkelety familyák. Ezeket a családokat viszont már nem rangsoroltam, hiszen az általuk megszerezhető pusztán néhány pont komolyabb összevetésre nem igazán alkalmas. Ráadásul igen óvatos lennék abban, hogy az Esterházyak vagy Pálffyok egy-egy hosszabb nádorságát például a Révayak által több ízben viselt, valójában virtuális királyi ajtónállómesteri poszttal vagy koronázási zászlóvitellel hasonlítsunk össze.²¹ A pontozásos értékelésnek tehát – mint már jeleztem – vannak korlátai, a dupla- vagy triplapontszámok azonban egyértelműen magukért beszélnek, azaz érdemi különbségekről árulkodnak. E negyedik csoporttal együtt tehát az 1526 és 1711 közötti korszak tekintetében

21 Vö. PÁLFFY Géza, *Különleges úton a Magyar Királyság arisztokráciájába: a Révay család a 16. században*, Történelmi Szemle, 51(2009), 1. sz., 1–20.

összesen mintegy ötven országkormányzó arisztokrata famíliával számolhatunk, amelyből a szélesebb élmezőnyt a most vizsgált közel húsz, a top-élbolyt pedig nyolc család alkotja.

Végül a pontozásos értékelés kapcsán érdemes elmondanom, hogy több kollégám tanácsára – akikkel vizsgálatomat már korábban megosztottam – az első három csoportra kontrollként egy úgymond „súlyozott értékelést” is elvégeztem. Nevezetesen ez utóbbi esetben az első négy országos főméltóságot (nádor, országbíró, bán és tárnokmester) betöltők két pontot kaptak, a többi politikai, katonai és pénzügyi tisztségviselő és aranygyapjas lovag egyet-egyet, a koronázási zászlóvivők viszont csak 0,5 pontot. Örömmel jelenthetem, hogy mindez a három csoport tekintetében nem hozott érdemi változást, azaz mindegyikbe pontosan ugyanazon famíliák kerültek ekkor is. Az elsőbe az Erdődy (31,5), Forgách (26,5), Pálffy (25,5), Zrínyi (21,5), Draskovics (20), Nádasdy (20), Batthyány (18,5), Esterházy (16); a másodikba a Thurzó (16), Bánffy (14), Báthory (14), Csáky (12,5), Homonnai Drugethek (12); végül a harmadikba a Frangepán (9), Perényi (8,5), Zichy (7), Rákóczi (6,5), Illésházy (6,5).

Mint látható, a második és harmadik csoport esetében még a sorrend is szinte teljesen megmaradt, csupán az 1620-as évek derekáig jeleskedő Thurzók magasodtak ki, éppen elérve az első csoport végének értékeit. Az utóbbiban ugyanakkor az Erdődyek még előrébb léptek, az Esterházyak ellenben valamelyest hátrébb csúsztak. Az Erdődyek sikerét két évszázadon át viselt számos báni és tárnokmesteri tisztségük magyarázza (miként erről alább még külön is szólok), az Esterházyak visszacsúszásának hátterében pedig az áll, hogy az első nyolc családból ők kerültek be legkésőbb az arisztokráciába, így Miklós 1613. évi bárói címszerzése után 1711-ig csupán két generációnak volt lehetősége tisztség- és így pontszerzésre. Összességében tehát a „súlyozott pontozás” nem módosította érdemben a modell eredményét, pusztán a régóta az elitben lévőknek kedvezett valamelyest, az újonnan felemelkedőknek pedig némi hátrányt jelentett. A hosszú távú, két évszázados vizsgálat egyensúlya érdekében – a nagy számok statisztikai törvénye miatt – így maradtam az eredeti pontozásnál.

A 16. ÉS 17. SZÁZAD „ÁLLÓCSILLAGAI”

Több família már említett kihalása, illetve újonnan történt felemelkedése miatt röviden érdemes meghatároznunk a teljes török kor „állócsillagait”, valamint külön-külön a rövid 16. század (1526–1606) és a hosszabb 17. század (1606–1711) országhalkalmazó sikerfamíliáit. A Forgáchok, Erdődyek, Nádasdyak, Zrínyiek, Batthyányak és Draskovicsok magas pontszámai (mind 15 felett) jól jelzik, hogy ők szinte a teljes vizsgált időszakban komoly szerepkörrel bírtak – bár az 1671-ben a Frangepán Ferenc Kristóf kivégzésével kihalt Frangepánok mellett a Weselényi-összeesküvésben való részvételük a Nádasdyak és a Zrínyiek számára is vitathatatlanul komolyabb törést hozott, sőt az utóbbiak hamarosan (1703-ban) ugyancsak kihaltak. A Draskovicsok és Forgáchok igazi felkapaszkodása pedig csak a 16. század derekától kezdődött meg, miként erről még szintén szólok. A Nádasdyak és Zrínyiek stabil helyezése megerősíti e családok 16–17. századi szerepvállalására és elitbeli helyére vonatkozó nemzetközi és hazai történeti és művészettörténeti kutatások eredményeit.²²

A 17. század elején kihalt ecsedi Báthoryak (10), majd az őket e szomorú sorsban követő Thurzók (13) és Bánffyok (12) számottevő értékei azt mutatják, hogy e régi előkelő családok 1526 után még több generáción keresztül meghatározó módon részt tudtak vállalni a megfogyatkozott területű királyság kormányzásában. Különösen a Thurzók négy generációja teljesített rendkívüli módon. Ők ugyanis – főként kombinált karriermodelleknek hála – két nádort, egy-egy országbíró és

22 A Nádasdyakra a nemzetközi irodalomból lásd *Die Familie Nádasdy vom 16. bis ins 20. Jahrhundert. Tagungsband der 29. und 30. Schlaininger Gespräche 2009/2010*, hg. Rudolf KROPF–Karin SPERL, Eisenstadt, 2015 (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, 154.), illetve a magyarból átfogóan vö. BESSENYEI József, *A Nádasdyak*, Budapest, 2005. E kötetek mellett még kiemelkednek a Nádasdy Ferenc országbíró udvarára és mecenatúrájára vonatkozó újabb kutatások: <http://www.barokkudvar.hu/nadasdy/site/> (2026.01.02.), főként BUZÁSI Enikő, *Önkép és múltkép. A reprezentáció színterei Nádasdy Ferenc és a 17. századi főúri elit műpártolásában*, Budapest, 2024. A Zrínyiekre a teljesség igénye nélkül vö. *A Zrínyiek a magyar és a horvát történetében*, szerk. BENE Sándor–HAUSNER Gábor, Budapest, 2007.; *Militia et Litterae. Die beiden Nikolaus Zrinyi und Europa*, hg. Wilhelm KÜHLMANN–Gábor TÜSKÉS–Sándor BENE, Tübingen, 2009 (Frühe Neuzeit: Studien und Dokumente zur deutschen Literatur und Kultur im europäischen Kontext, 141.); *Susreti dviju kultura: Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti. Zbornik radova*, ured. Sándor BENE–Zoran LADIĆ–Gábor HAUSNER, Zagreb, 2012 (Biblioteka Zbornici, 4.).

tárnokmestert, több udvari főméltóságot, sőt még kamaraelnököket és főkapitányokat is adtak a Habsburgok Magyar Királyságának. Mindeközben György nevéhez fűződött 1606-ban a középkori grófi címek viselőihez felzárkózást biztosító, kisebb részben hazai, nagyobb részben német mintájú, új grófi cím magyarországi meghonosítása is – ahogy erről korábban külön esettanulmányban szoltam, a família történetét pedig egy nemzetközi teammel szlovák nyelven önálló tanulmánykötetben is körbejártuk.²³ Ennek eredményei arról tanúskodnak, hogy ha a Thurzók 1636-ban nem halnak ki, komoly esélyük lett volna a teljes két évszázad top-elitjébe való bekerülésre, hiszen nemzetközi kapcsolati hálójuk is generációkon át kiemelkedő volt, sőt György apja, Ferenc személyében páratlan módon még egy bécsi Udvari Kamara-elnököt (1556–1563) is adtak, amint ezt másik mesterem, Gecsényi Lajos részletesen feltárta.²⁴

Az 1606 és 1711 közötti időszak két új sikeresfamíliája kétségtávol az egymással már a kezdetektől összefonódó Pálffy és Esterházy volt, amit ugyancsak több frissebb kutatás jelez határon innen és túl egyaránt.²⁵ Magas pontszámaik (1711-ig 24, illetve 16) annál is inkább szembetűnők, mivel a Pálffy 1526 után bő fél évszázaddal, 1581-ben, az Esterházy pedig csak – mint láthattuk – 1613-ban nyert bárói/mágnási

23 PÁLFFY Géza, *A Thurzó család a Magyar Királyság arisztokráciájában. Egy különleges arisztokrata família Magyarországon*, Történelmi Szemle, 53(2011), I. sz., 63–84.; illetve Tünde LENGYELOVÁ a kol., *Thurzovci a ich historický význam*, eds. Tünde LENGYELOVÁ–Géza PÁLFFY, Bratislava, 2012.

24 GECSÉNYI Lajos, *A rejtélyes Thurzó Ferenc, a Magyar és az Udvari Kamara elnöke (1549–1563)*, Levéltári Közlemények, 81(2011), 3–31.

25 A Pálffyak kapcsán újabban PÁLFFY Géza, *A Pálffy család felemelkedése a 16. században* In *Pálfióvci v novoveku. Vzostup významného uhorského šľachtického rodu: Zborník z vedeckej konferencie Bratislava 20. mája 2003*, ed. Anna FUNDÁRKOVÁ–Géza PÁLFFY, Bratislava–Budapest, 2003, 17–36.; Anna FUNDÁRKOVÁ, „Nicht weniger hat auch Pálffy vermeldet, was er für sein Person seze, und was er habe, daß habe er zuvoriderst von Gott, hernacher von Euer Mayestät und durch mein befürderung.” *Die Pálffy und der Habsburgerhof im 16.–17. Jahrhundert* In *Die weltliche und kirchliche Elite aus dem Königreich Böhmen und Königreich Ungarn am Wiener Kaiserhof im 16.–17. Jahrhundert*, hg. Anna FUNDÁRKOVÁ–István FAZEKAS et al., Wien, 2013 (Publikationen der ungarischen Geschichtsforschung in Wien, VIII.), 385–396.; a régebbi irodalomból napjainkig alapvető: JEDLICSKA Pál, *Adatok erdődi báró Pálffy Miklós a győri hősnek életrajza és korához 1552–1600*. (Eredeti történeti forrásmunka), Eger, 1897. Az Esterházyak felemelkedésére újabban lásd PÁLFFY Géza, *Pozsony megyéből a Magyar Királyság élére. Karrierlehetőségek a magyar arisztokráciában a 16–17. század fordulóján* (Az Esterházy, a Pálffy és az Illésházy család felemelkedése), Századok, 143(2009), 4. sz. 853–882.; J. ÚJVÁRY Zsuzsanna–ZIMÁNYI Vera, *Az alispán-ságtól a birodalmi hercegségig, a nemesi kúriától az ország legnagyobb birtokkomplexumáig. Az Esterházy család anyagi és társadalmi felemelkedése* In *Pénztörténet – gazdaságtörténet. Tanulmányok Buza János 70. születésnapjára*, szerk. BESSENYEI József–DRASKÓCZY István, Budapest–Miskolc, 2009, 182–200.; Diana DUCHOŇOVÁ, *Az Esterházyak – út a magyar politika csúcsára* In *Az Esterházyak fraknói ifjabb ága / Mladšia fraknovská línia Esterházyovcov*, összeáll./zost. STREŠŇÁK Gábor, Szenc/Senec, 2017, 12–40.

címet, azaz került, pontosabban szinte robbant be a hazai arisztokráciába. A 18. század első évtizedeiben ráadásul már mindkét család megelőzte az előző korszak végéig igen jól teljesítő Forgáchokat, miközben Esterházy Miklós és Pál nádorok (1625–1645, 1681–1713) egy évszázad alatt összességében több mint 50 esztendőn át voltak a világi elit vezetői, akiket a Pálffyak (V. Miklós és V. János) több évtizedes palatinussága (1714–1732, 1741–1751) követett.

AZ ELSŐ NYOLC ORSZÁGKORMÁNYZÓ FAMILIA JELLEGZETESSÉGEI

Nézzük most a fenti sorrend legfőbb tanulságait először az élmezőnyt alkotó nyolc família tükrében. Noha ezek között nagy meglepetés természetesen nincsen, Magyar- és Horvátország, Szlovákia és Ausztria számos vezető kora újkoros történészét megkérdezve senki, köztük jómagam sem tudtam elsőre hiánytalanul felsorolni e családok neveit, de e feladattal a ChatGPT is csak részlegesen boldogult. A Forgáchok kiemelkedő helyezése elsőre komoly meglepetésnek tűnhet, sikerüket azonban birtokaiknak az új belpolitikai fővároshoz, Pozsonyhoz közeli fekvése mellett egyházi főméltóságokat és vezető kancelláriai tisztségeket betöltő családtagjaik is döntően segítették, miközben az országos politikai és katonai (főkapitányi) karriert, azaz a különféle tőketípusokat ügyesen kombinálták generációkon át, sőt még koronaőr is akadt köztük.²⁶ Bubryák Orsolya, Benda Borbála, Tusor Péter, Ugry Bálint, Varga Szabolcs és Ausztriából Karl Kraus újabb figyelemfelkeltő írásai²⁷ dacára is feltűnő a korábban általában alulértékelt, sőt

26 BÁRTFAI SZABÓ László, *A Hunt–Pazman nemzetségbeli Forgách család története*, Esztergom, 1910.; illetve SZABÓ András, *Respublica litteraria. Irodalom- és művelődéstörténeti tanulmányok a késő humanizmus koráról*, Budapest, 1999 (Régi Magyar Könyvtár, Tanulmányok, 2.), passim.

27 BUBRYÁK Orsolya, *Családtörténet és reprezentáció. A galgóci Erdődy-várkastély gyűjteményei*, Budapest, 2013.; BENDA Borbála, *Az Erdődy család 17. századi genealógiája*, Turul, 80(2007), 109–125.; TUSOR Péter, *Egy zágrábi kanonok fellebbezése Rómába Pázmány ellen (gróf Erdődy János letétele az egri püspökségről, Sopron, 1625)* In *Magyarország és a római Szentszék*, III., *Exquisitae lucubrationes Cornelio Szovák amicabiliter dicatae*, szerk. TUSOR Péter–KANÁSZ Viktor, Budapest–Róma, 2022 (Collectanea Vaticana Hungariae, 1/21.), 229–263.; BÁLINT UGRY, *East Goes West. Kavalierstours of Hungarian Aristocrats in the Seventeenth Century*, Budapest, 2024., főként 76–80.; VARGA Szabolcs, „Az Zrínyi ház, soha az Erdődy házhoz ighaz nem volt” *Fejezetek a Zrínyiek és Erdődyek korai újkori kapcsolatából* In *Határok fölött. Tanulmányok a költő, katona, államférfi Zrínyi Miklósról*, szerk. BENE Sándor et al., Budapest, 2017., 187–206.; KARL KRAUS, *Geheimkurier, Freischärler, Feuerwehrmann. Das Leben des*

olykor szinte elfeledett Erdődyek kimagasló, biztos dobogós szereplése, akár 1711-ig, akár 1751-ig nézzük a vizsgált adatokat.

A 18. század első felére sokrétű országos pozícióival már egyértelműen három család magaslott ki: a Pálffy (1751-ig 33 pont), az Esterházy (31) és az Erdődy (31) (hozzájuk csupán a Batthyányak próbáltak a következő évtizedekben felzárkózni, 1751-ig 25 pont).²⁸ Ezt jól jelzi, hogy többségében e három família tagjai voltak az érdemi nádorjelöltek, majd lettek palatinusok, voltak országbírák, sőt még bánok, kamaraelnökök és koronaörök is, miközben egyre több püspök került ki családjaikból.²⁹ Úgy is fogalmazhatnánk, hogy ők voltak a középkorban ugyancsak több nádort adó Drugethek, Garaiai és Szapolyaiak különleges kora újkori utódai, akik a Habsburg-dinasztiához való tartós lojalitásuk következtében – egy adott karrier befutása, azaz rátermettségük bizonyítása után – Bécsben többnyire minden szempontból elfogadhatók voltak. Szimbolikusan tartható, hogy mindhárom családból lett 1751-ig aranygyapjas lovag, sőt számos koronázási zászlóvivőt adtak. S tegyük még hozzá: a Bécs második török ostromával együtt járó végveszélyben, 1683 nyarán is azon kevesek közé tartoztak, akik tántoríthatatlanul kitartottak az uralkodóház hűségén; ellentétben számos aulikus nagyúrral (köztük Batthyányakkal és Draskovicsokkal), akik az oszmánoknak és a velük szövetséges Thököly Imre felkelőinek oldalára álltak.³⁰ Sőt, Erdődy II. Kristóf koronaörökként Pozsonyból Bécsen és Linzen át egészen Passauig menekítette a magyarság legfőbb kincsét, a Szent Koronát, miként ezt nemrég feltártuk.³¹ (1. kép)

Grafen Thomas Erdődy 1886 bis 1931, Mattersburg, 2022 (Burgenländische Forschungen, 114.); Uő, A „Gróf Erdődy-féle Iparművek” és a Vasvárosi uradalom a 19–20. században, I., Unterwart, 2024.; illetve vö. még Bakóc Tamás emlékezete. Tanulmányok halálának 500. évfordulójára, szerk. C. Tóth Norbert–Neumann Tibor, Budapest, 2024 (Bibliotheca Collegii Professorum Hungarorum, Classis Philosophica); valamint az újabb horvát és szlovák irodalomból lásd elsősorban Lovro Manenica, Grofovi Erdody u ožračju hrvatske povijesti, Novi Marof, 1993.; Daniel Hupko, Příbuzenské vztahy Pálffyovcov a Erdődyovcov v 18. a 19. storočí In Familia Pálffy. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, ed. Katarína Malečková, Bojnice, 2018, 21–28.

28 Vö. Batthyány Lajos nádor, szerk. Mőricz Péter, Körmend, 2017. és Kőkényesi, i. m., passim.

29 Fallenbüchl, i. m.; illetve a 18. századi Pálffyakra frissen lásd Anna Fundárková–Ingrid Halászová–Martina Vyskuřová, Zlatý vek Pálffyovcov v 18. storočí. Vybrané aspekty rodovej politiky a reprezentácie, Trnava, 2024, passim, valamint Anna Fundárková, Pálffy Miklós és Pálffy János a bécsi udvarban és a magyar politika színterein I. József és VI. Károly uralkodása idején, Századok, 159(2025), 4. sz., 785–810.

30 Varga J. János, Válaszúton. Thököly Imre és Magyarország 1682–1684-ben, Budapest, 2007 (História könyvtár, Monográfiák, 23.), különösen 115–135., 218–228.

31 Pálffy Géza, A magyar korona először német földön (1683–1687) In Pálffy, A Szent Korona hazatér, i. m., 321–362.

I. kép: A magyar korona először német földön, 1683–1687
(Nagy Béla térképe, ELTE HTK TTI)

Mindeközben egyáltalán nem véletlenül egyedül e famíliák rendelkeztek mindkét fővárosban, mind Bécsben, mind Pozsonyban palotával, a 18. században ráadásul mindegyik már többel; például az Erdődyek a század közepén Pozsonyban öttel,³² miközben ők ilyen hamarosan Budán, Zágrábban és Sopronban is szereztek maguknak, sőt közben még Varasdón is bírtak, amivel egyedülállóak voltak a magyar arisztokráciában. E családok ráadásul egymás között is egyre szorosabb házassági kapcsolatokat építettek ki és a Habsburg Monarchia nemzetek feletti arisztokráciájába is egyre eredményesebben illeszkedtek be, amelyet joggal tart a monarchia „összetartó erejének” – elsősorban Thomas Winkelbauer rekonstrukciója és definíciója nyomán³³ – a nemzetközi kutatás. S ha már a palotáknál tartunk: a nyolc top-családból az 1526 és 1751 közötti korszakban jelenlegi ismereteink szerint – ha nem is folyamatosan, s elsősorban a 17. századtól – mindenkinek volt Bécsben saját palotája vagy legalább háza/házrésze.³⁴

Mindez jól jelzi az országirányító elit legfelső rétegének sikeres udvari-császárvárosi integrációját is;³⁵ amint ez részben már a késő középkori budai uralkodói rezidencia esetében is gyakran történt ekként, amikor bárók és udvari emberek városi vagy váraljai házakat, illetve Pest megyében ellátásuk biztosítására kisebb-nagyobb birtokokat szereztek.³⁶ S rögtön tegyük hozzá: a Nádasdyak, Pálffyak és Esterházyak hosszú időn át birtokolt bécsi palotái (az Augustinerstraße és a Dorotheergasse sarkán, a Josefplatzon, illetve a Wallnerstrassén) ráadásul a *Hofburg* közvetlen közelé-

32 BUBRYÁK, i. m., 20–22.; BUBRYÁK Orsolya, *Walch Máté és a pozsonyi Erdődy-palota* In *Kő kövön. Dávid Ferenc 73. születésnapjára*, szerk. SZENTESI Edit-MENTÉNYI Klára-SIMON Anna, I., Budapest, 2013, 631–654.; Uő, *Egy 18. századi ingatlanpekuláns befektetései. Adatok Johann Christian Neupauer (1676–1735) bécsi építőtevékenységéhez*, Művészettörténeti Értesítő, 57(2008), II–46.

33 WINKELBAUER, i. m., Bd. I., 191–196.

34 UJVÁRY Gábor-PÁLL Csilla, *Magyarország Bécsben. Művelődéstörténeti útikönyv*, Budapest, 2018, 163–185.; KÖKÉNYESI, i. m., 341–365.; GYÁNI-SZILÁGYI, i. m., 358–370.

35 Vö. PÁLFFY Géza, *A magyar nemesség bécsi integrációjának színterei a 16–17. században* In *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*, szerk. FODOR Pál-PÁLFFY Géza-TÓTH István György, Budapest, 2002 (Gazdaság- és társadalomtörténeti kötetek, 2.), 307–331.; illetve a 18. századra kiemelkedő alaposággal: KÖKÉNYESI, i. m.

36 Vö. „Az udvari élet nem egyszerűen udvar közeli, hanem állandó udvari jelenlétet kívánt, e célt szolgálták már az Anjou-korban a bárók visegrádi házai, majd később budai háztulajdonlások.” TRINGLI István, *Pest megye a késő középkorban* In *Pest megye monográfiája*, I/2., *A honfoglalástól 1686-ig*, szerk. TORMA István közreműködésével ZSOLDOS Attila, Budapest, 2001, 75–77., 83–87., 93–95. (az idézet uo. 95.)

ben feküdtek.³⁷ A bécsi Freyungon bírt palotájuk³⁸ ellenére a magyar és horvát nemzeti kánonban oly szilárdan álló Zrínyiek³⁹ a vártnál talán kissé hátrébb szereplése meglepetésnek tűnik, aminek okaira alább még visszatérek.

Végül az élmezőny kapcsán még három különleges jelenségre szeretném felhívni a figyelmet. Egyfelől arra, hogy a nyolc családból csupán a Hont-Pázmán nemzetségből származó Forgáchok és a horvát grófi címmel bíró, a Šubić nemzetségből eredő Zrínyiek rendelkeztek sok generációra visszatekintő „arisztokrata” múlttal, miközben egy kisebb részüket a késő középkor végén újonnan feltörekvők (Batthyányak,⁴⁰ Erdődyek), egy jó részüket viszont 1526 utáni *homo novus*-famíliák (időrendben a Nádasdy, Draskovics,⁴¹ Pálffy, Esterházy⁴²) adták. A Mohács előtti

37 UJVÁRY-PÁLL, *i. m.*, 178., 182–183., 172–173.; KÖKÉNYESI, *i. m.*, 348–365. A Nádasdyaknak az Augustinerstraße és a Dorotheergasse sarkán álló palotáját újabban GULYÁS Borbála kutatja szisztematikusan, vö. *A bécsi Nádasdy-palota* című, megjelenés előtt álló előadását 2025. október 14-én az MTA Székház Nagytermében a *Főművek és írásos források a középkori és kora újkori művészet történetében* című, az MTA Isabel és Alfred Bader Művészettörténeti Kutatási Támogatás fennállásának 15. évfordulóján tartott ünnepi konferencián.

38 SCHMIDT Péter, *A Zrínyi család házai Bécsben* In *Költő, hadvezér, államférfi. Zrínyi Miklós 1620–1664*, szerk. ROSTÁS Tibor, Budapest, 2014 (A Magyar Nemzeti Galéria kiadványai, 2014/7.), 62–77.

39 Lásd a 22. jegyzetben idézett tanulmányköteteket.

40 A nemzetközi irodalomból lásd *Die Familie Batthyány. Ein österreichisch-ungarisches Magnatengeschlecht vom Ende des Mittelalters bis zur Gegenwart. Tagungsband der 25.–27. Schlaininger Gespräche vom 25.–29. September 2005*, 24. –28. September 2006 und 17.–20. September 2007, hg. Rudolf KROPF–Martin KRENN, Bd. I–2., Eisenstadt, 2014 (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, 139. und 146.), illetve a magyarból újabban alapvető: *Batthyányak évszázadai / Die Jahrhunderte der Batthyány's. Kiállítás katalógus*, szerk. ZSÁMBÉKY Monika, Szombathely–Körmend, 2005.; *A Batthyányak évszázadai. Tudományos konferencia Körmenden 2005. október 27–29.*, szerk. NAGY Zoltán, Körmend–Szombathely, 2006.; KOLTAI András, *Batthyány Ádám. Egy magyar főúr és udvara a XVII. század közepén*, Győr, 2012 (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások, 14.); *Batthyány I. Ádám és köre*, szerk. J. UJVÁRY Zsuzsanna, Piliscsaba, 2013.

41 A kevésbé kutatott család történetéből nemrég meghatározó: Iva MANDUŠIĆ, *Povijest obitelji Drašković u 16. i prvoj polovici 17. stoljeća. Disertacija*, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2020.

42 A nemzetközi irodalomból lásd *Die Fürsten Esterházy. Magnaten, Diplomaten & Mäzene. Eisenstadt, Schloss Esterházy, 28.4. bis 31.10.95. Ausstellung der Republik Österreich, des Landes Burgenland und der Freistadt Eisenstadt*, hg. Jakob Michael PERSCHY–Harald PRICKLER, Eisenstadt, 1994 (Burgenländische Forschungen Sonderbd., 16.); *Die Familie Esterházy im 17. und 18. Jahrhundert: Tagungsband der 28. Schlaininger Gespräche 29. September – 2. Oktober 2008*, hg. Wolfgang GÜRTLER–Rudolf KROPF–Martin KRENN, Eisenstadt, 2009 (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, 128.), illetve a magyarból – a 25. jegyzetben idézett munkákon túl – még mindig nélkülözhetetlen: ESZTERHÁZY János, *Az Eszterházy család és oldalágainak leírása*, Budapest, 1901.; újabban alapvető még a MONOK István által 2019-ben alapított *Esterhazyana: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Esterházy-közléményei könyvsorozat* (sorozatszerk. VISKOLCZ Noémi), amelyben eddig több mint féltucat izgalmas kiadvány látott napvilágot, jelentős részben Pál nádor korára fókuszálva; legutóbb lásd VISKOLCZ Noémi, *Az öntörvényű palatinusné: Thököly Éva (1659–1716)*, Budapest, 2024., illetve vö. még, *Fényes palotákban, ékes kőfalokban” Tanulmányok az Esterházy családról*, szerk. MACZÁK Ibolya, Budapest, 2010 (WZ könyvek).

tisztségviselő bárói famíliákból – kihalások és egyéb, még említendő okok következtében – a Batthyányt kivéve szinte egyetlen sem tudott hosszabb távon az elitben maradni. Kiemelten hangsúlyozandó tehát, hogy új vizsgálataink szerint 1526 után az országkormányzó világi elit fokozatos átalakulása, sőt korszakváltása zajlott le, ami még a nemzetközi Open Elite-diskurzusok szempontjából is tanulságokkal szolgálhat.

E jelenség annál is inkább érdekes, mert a 16–17. század új elit családjainak nagyobb része a 18. század második feléig jelentős mértékben, ám egy kisebb csoportja egészen a 19–20. századig a magyar politikai, gazdasági és kulturális élet meghatározó képviselője maradt, miként Szilágyi Adrienn és Gyáni Gábor említett kötete számos példán bemutatta.⁴³ Ennek ellenére még további esettanulmányok természetesen árnyalhatják, hogy a kora újkori elit legfőbb famíliái milyen mértékben és módon vettek részt a modern Magyarország életében, illetve miként zárkóztak fel utóbb melléjük az erdélyi arisztokrácia oly jeles képviselői, mint a Bethlenek, Telekiek, stb.

Másfelől szembetűnő, hogy az új elit legkiemelkedőbb családjainak felemelkedését, cím-, birtok- és tisztegszerzését több esetben egyházi és magyar udvari kancelláriai posztokat betöltő családtagjaik döntően elősegítették. A Bakócz Tamás esztergomi érsek (1497–1521) által patronált Erdődyek esetében ez közismert.⁴⁴ Ám hasonlóan mozdította elő a Forgáchok 1560. márciusi és a Draskovicsok 1567. augusztusi bárói címszerzését egy-egy befolyásos prelátus-testvér, jelesül Forgách Ferenc váradi püspök és királyi titkár, illetve id. Draskovics György akkor zágrábi, majd győri püspök és kancellár, csak már nem a budai, hanem a bécsi Habsburg-udvarbeli Magyar Udvari Kancelláriából.⁴⁵

Végül külön figyelemreméltó, hogy a nyolc vezető család fele horvát-szlavón származású (Draskovics és Zrínyi) vagy legalábbis hosszabb ideig szorosabb kötődésű (Batthyány és Erdődy, de részben még a Nádasdy) is volt. A szinte mindvégig Habsburg-dinasztiahű déli területekről tehát sikerrel kapaszkodtak fel a Drávától,

43 GYÁNI-SZILÁGYI, *i. m.*, főként 197–271., 465–507. stb., vö. még a 7. jegyzetben idézett két tanulmánykötettel.

44 Frissen vö. C. TÓTH-NEUMANN, *i. m.*

45 PÁLFFY, *A Magyar Királyság...*, *i. m.*, 169–170.; FAZEKAS, *i. m.*, 341–343., 361–363.

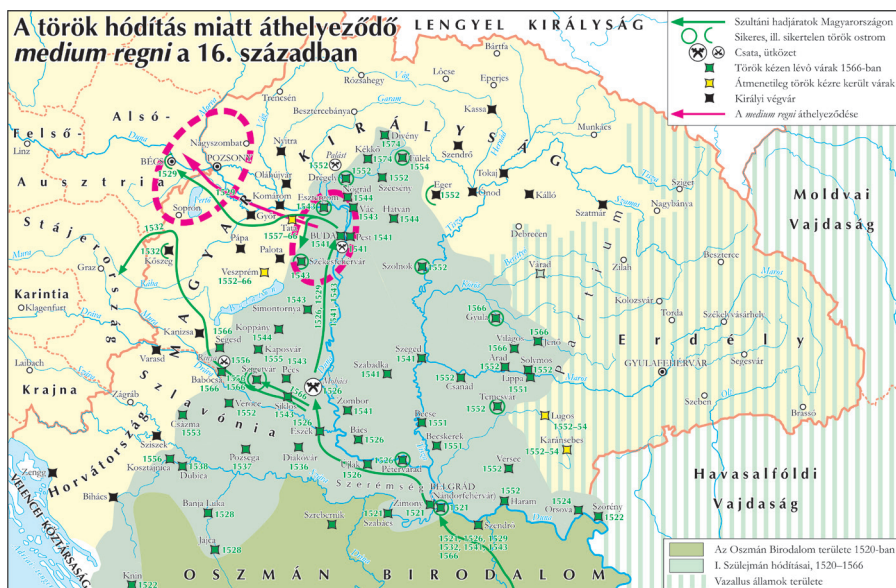
sőt akár a Dunától északra, egészen az új *medium regni*-be. Ebben persze földrajzi determináltságuk is szerepet játszhatott, hiszen ennek köszönhetően Itália és az osztrák tartományok (főként Belső-Ausztria) felé érhetően sokkal nyitottabbak voltak, mint kelet-magyarországi vagy tiszántúli társaik, akiknek a török előrenyomulás miatt már Pozsonyba is sokkal hosszabb és veszélyesebb út vezetett, mint ez a késő középkorban történt.

A TÖRÖK HÓDÍTÁS MIATT ÁTHELYEZŐDÖTT *MEDIUM REGNI* KIEMELKEDŐ JELENTŐSÉGE

Az új modell egyik legfőbb tanulságát éppen az utóbb említett kérdéskör adja. Mint az újabb kutatásokból jól ismert, s erről akadémikustársaimnak jelölti bemutatkozó előadásomban 2024. november végén röviden már szólhattam,⁴⁶ az 1541. és 1543. évi szultáni hadjáratok következtében az ország igazgatásának szíve, az addig igen centrális *medium regni* (azaz Buda, Pest, Óbuda, Esztergom és Székesfehérvár már többször említett régiója) Pozsony–Sopron vidékére és Bécs előterébe helyeződött át. (2. kép) Buda korábbi fővárosi funkcióin Pozsony és Bécs közösen osztozott, miközben az előbbi átvette Székesfehérvár koronázóvárosi, az utóbbi pedig a 17. századtól uralkodói temetkezőhelyi funkcióját is. Sőt, Esztergom helyére politikai és államigazgatási szempontból szintén Pozsony, egyházigazgatási és kulturális vonatkozásban viszont Nagyszombat, a katolikus újjáéledés bölcsője lépett, amely ráadásul még Buda gazdasági szerepköréből is át tudott venni valamennyit.⁴⁷

⁴⁶ PÁLFFY Géza, *Buda örökösei: az oszmán hódítás és Közép-Európa fővárosai*, 2024. november 28., az MTA II. osztályának ülése.

⁴⁷ Újabban részletesen PÁLFFY Géza, *Buda örökösei: „fővárosok” a kora újkori Magyarországon*, Urbs: Magyar Várostházi Évkönyv, 18(2024), 169–187.; KENYERES István, *Buda, mint a Magyar Királyság fővárosa 1526 és 1711 között*, Uo., 189–220.

2. kép: A török hódítás miatt áthelyeződő medium regni a 16. században
(Nagy Béla térképe, ELTE HTK TTI)

Pozsony mellett azonban a 17. században több ízben Sopron lett Magyarország úgymond „alkalmi” fő- és koronázóvárosa, miként ezt Lendület-kutatásaink nagyobbbrészt már feltárták. A nyugat-dunántúli szabad királyi városban korszakunkban öt diétát (1553, 1622, 1625, 1634/35, 1681), három király- és királyné-koronázást, illetve három nádorválasztást tartottak (1622, 1625, 1681), miközben 1622-ben és 1681-ben meghatározó Habsburg–magyar kiegyezések is születtek ugyanitt.⁴⁸ Pozsony „tartós” fővárossá válásában Mohács után ugyanakkor számos tényező játszott együttesen szerepet: előbb a csatát követően II. Lajos özvegyének, Habsburg Mária királynénak ide menekülése, majd Ferdinánd osztrák főherceg itteni királyválasztása, a városban sorozatos diéták tartása, a királyi helytartók itteni tartózkodása, valamint az 1528-ban még Budán alapított Magyar Kamara – Buda

⁴⁸ Egy új együttműködés kezdete. Az 1622. évi soproni koronázó országgyűlés, szerk. DOMINKOVITS Péter–KATONA Csaba, Sopron–Budapest, 2014 (Annales Archivi Soproniensis, I.); DOMINKOVITS–KATONA–PÁLFFY, Amikor Sopronra..., i. m.; PÁLFFY Géza, A Szent Korona Sopronban. Nemzeti kincsünk soproni emlékhelyei, 2., jav. kiad., Sopron–Budapest, 2026., vö. még Jean BÉRENGER, Les «Gravamina». Remontrances des diètes de Hongrie de 1655 a 1681, Paris, 1973 (Publications de la Sorbonne, Séries «Documents», 23.), 269–319.

Szapolyai János király kezébe kerülését (1529) követően – Pozsonyban történt újszervezése (1531) is.⁴⁹

A fenti táblázatok alapján kialakult családrangsor ismeretében kijelenthetőnek vélem, hogy a *medium regnine* a nyugati országhatárra történt áthelyeződése alapvető szerepet játszott a 16–17. században a világi elit különleges transzformációjában, ami egyfajta magyar sajátosságként értelmezhető. Aki ugyanis az ország új szívéhez közel nem tudott vagy valamilyen okból esetleg nem akart meghatározó birtokegyütttest és operatív tisztséget (országos főméltóságot, főkapitányságot, kamaraelnökséget, koronaőrseget) szerezni, az a távolabbi országrészeken birtokolt igen tekintélyes uradalmak és gazdasági potenciál dacára sem lehetett képes – hangsúlyozandó – hosszabb távon és érdemben részt venni a királyság kormányzásában.

Hogy csak néhány példát említsek: a Frangepánok mindvégig megmaradtak horvát grófoknak, bánoknak és végvidéki generálisoknak. De a birtokaikat magyar- és horvátországi érdekeltségekre felosztó Zrínyieknek is óriási hátrányt jelentett, hogy bécsi palotájukat kivéve Csáktornytól északra alig volt érdemi bázisuk, hiszen az Erdődyektől egy házassági szerződés révén „ideiglenesen birtokolt” Monyorókeréket is elveszítették az 1610-es években.⁵⁰ Így úgy mond „bennragadtak” a Zala megyei Muraközben és a horvát–szlavón bánságban, noha még így is „futotta” nekik két tárnokmesterségre, a királyi lovászmesteri poszt szinte örökletessé tételére és dél-dunántúli főkapitányságokra, a nádorjelöltségig azonban nem jutottak el. Ez annak ellenére is így volt, hogy házasságok egész sora kötötte őket a monarchia nemzetek feletti arisztokráciájához, miként erre az elmúlt évtizedekben már több helyütt felhívtam a figyelmet.⁵¹

49 Részletesen lásd PÁLFFY Géza, *A Magyar Királyság új fővárosa: Pozsony a XVI. században*, Fons (Forráskutatás és Történeti Segéd tudományok), 20(2013), I. sz., 3–76.

50 VARGA, i. m., 199–203.

51 PÁLFFY Géza, *Egy horvát–magyar főúri család a Habsburg Monarchia nemzetek feletti arisztokráciájában. A Zrínyiek határokon átívelő kapcsolatai* In BENE-HAUSNER, i. m., 39–65.; Uő, *Verschiedene Loyalitäten in einer Familie. Das kroatisch-ungarische Geschlecht Zrinski/Zrínyi in der »supranationalen« Aristokratie der Habsburgermonarchie im 16. und 17. Jahrhundert* In KÜHLMANN-TÜSKÉS-BENE, i. m., 11–32.; Uő, *Prekogranična povezanost Nikole IV. i Nikole VII. Zrinskog (Hrvatsko-mađarska plemićka obitelj u aristokraciji Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva i u Habsburškoj Monarhiji)* In BENE-LADIĆ-HAUSNER, i. m., 117–163.

Ám még a horvát báni családok közül a Magyar Királyságnak ifjabb János személyében egyedülként nádort (1646–1648) adó Draskovicsok is hosszú ideig küzdöttek az ország szívében való megkapaszkodással: az 1650-es években előbb a Bécshez és Pozsonyhoz közeli Magyaróvár zálogbirtokosai, majd Nádasdy Ferenc országbíró kivégzése után, 1677-től Sárvár urai voltak.⁵² Helyzetüket ugyanakkor segítette, hogy egy-egy családtagjuk, idősebb és ifjabb Draskovics György, mindkét évszázadban hosszabb ideig betöltötte a győri püspökséget (1578–1587, illetve 1635–1650), ami Bécshez közeli állandó bázist jelentett familiájuknak, miközben vezető posztokat viseltek a Magyar Udvari Kancellárián is.⁵³ Végül megemlíthető, hogy a szintén horvát gyökerű Keglevicsek az 1530–1540-es években viselt báni posztot követően csupán a 18. század második felében tudtak újra országos főmél-tóságot szerezni, s a királyság kormányzó elitjébe felkapaszkodni, ekkor viszont már tetemes birtokokkal rendelkeztek Magyarországon.

Még fontosabbnak tartható, hogy idővel egyre inkább hasonló perifériára kerülés érzékelhető a felső-magyarországi arisztokraták esetében. A távoli Tisza vidékéről sokkal nehezebben lehetett részt venni a bécsi udvari kapcsolatépítésben, az ország központi irányításában vagy éppen a pozsonyi diétákon való aktív politizálásban, mint a késő középkorban ez Buda esetében történt. A 16. század második felétől tehát a Báthoryak, a Perényiek és a Homonnai Drugethek olyan komoly hátrányba kezdtek kerülni, amelyet a századforduló táján felkapaszkodó Csákyak és Rákócziak sem tudtak teljeséggel sohasem leküzdeni. Egyáltalán nem véletlen tehát, hogy közülük többen a szomszédos Erdélyben próbáltak új politizálási alternatívákat keresni, mégpedig a fejedelmi posztot többször is elnyerve igen komoly sikerrel.⁵⁴ Sőt, így gyakran e régióbeli köznemesi familiárisaik számára is Gyulafehérvár és Kolozsvár felé nyitottak új karrierlehetőségeket.⁵⁵ Általános tanulságként tehát már itt megjegyezhető: e főúri familiák perifériára kerülése alapvető mértékben járult hozzá a felső-magyarországi régió Magyar Királysá-

52 SZIBLER GÁBOR, *Egy alig ismert országos méltóság és sárvári birtokos a 17. századból. Trakostyáni gróf Draskovich Miklós*, Honismereti híradó, Sárvár, 27(2009), 1–2. sz., 3–47.

53 További irodalommal FAZEKAS, i. m., 341–344.

54 OBORNI Teréz, *Erdély fejedelmei*, szerk. KOVÁCS Zsuzsanna, 2., bőv. kiad., Budapest, 2023, passim.

55 Számos példával lásd JENEY-TÓTH Annamária, „... Urunk udvarnépe...” *Udvar és társadalma Báthory Gábor és Bethlen Gábor fejedelemsége idején a kolozsvári számadáskönyvek tükrében*, Debrecen, 2012 (Speculum historiae Debreceniense, II.).

gon belüli speciális fejlődéséhez, valamint a királyság és a fejedelemség közötti különleges pufferszerepéhez, de részben még ahhoz is, hogy a Habsburg-ellenes mozgalmak többségében innen indultak.

Visszatérve az országkormányzáshoz: e famíliák esetében az Oszmán Birodalom vazallusállamai közé kényszerült Erdélyi Fejedelemségben való aktív szerepvállalás ezt követően nem vagy csak igen nehezen párosulhatott a Habsburgok királyságában főméltósággal. Ilyet a Rákóczi családból egyedül a familia katolikus ágából származó, Bécsben házzal is bíró Pál országbíró (1631–1636) viselt,⁵⁶ aki – mint köztudott – I. Rákóczi György fejedelem öccse volt. Hasonlóra még Pál országbíró bécsi udvarban nevelkedett fiának, Lászlónak (1633–1664) lett volna talán lehetősége, aki már Bars megyei birtokokkal (pl. Kistapolcsány) is rendelkezett,⁵⁷ de korai halála után ezeket leánya, Rákóczi Erzsébet házassága révén az Erdődyek (jelesül III. György) szerezték meg.⁵⁸ Sőt, mindezek ismeretében még az is érthető, hogy a magyar történetírás bevett állítása ellenére – Esterházy Pál nádorral ellentétben⁵⁹ – sokszori próbálkozása dacára miért nem nyerhetett I. Lipót császártól német-római birodalmi hercegi címet (*Reichsfürstentitel*) az a II. Rákóczi Ferenc, aki tényleges és választott erdélyi fejedelemelődök, azaz *princek* egész sorával rendelkezett – miként ezt Kármán Gábor kollégám nemrég érzékletesen bizonyította.⁶⁰

Borbély Zoltán friss kutatásai alapján ugyanakkor Felső-Magyarországon különleges átmenetet jelentettek a Homonnai Drugethek. Ők előbb Bocskai István fejedelem mellett, majd igen aktívan Bethlen Gábor ellenében tevékenykedtek, s maradtak ezt követően 17. század végi kihalásukig a Magyar Királyság északi részében – a Bécstől és Pozsonytól való tetemes földrajzi távolság ellenére

56 Rákóczi pályájára halotti címere kapcsán lásd LUDIKOVÁ Zuzana–MIKÓ Árpád–PÁLFFY Géza, *A szepeshelyi Szent Márton-templom, egy felső-magyarországi katolikus központ késő reneszánsz és barokk sírkövei és halotti címerei*, Művészettörténeti Értesítő, 56(2007), 323–324.

57 HORN Ildikó, *Rákóczi László pályája (1633–1664)*, Hadtörténelmi Közlemények, 103(1990), 2. sz., 61–90., vö. még *Rákóczi László naplója*, közzét., jegyz. HORN Ildikó, utószó R. VÁRKONYI Ágnes, Budapest, 1990 (Magyar hírmondó).

58 BENDA Borbála–VÁRKONYI Gábor, *Rákóczi Erzsébet levelei férjéhez 1672–1707*, Budapest, 2001 (Millenniumi magyar történelem, Források), főként 9–23; vö. még KÖKÉNYESI, i. m., 356–357.

59 Vö. Felix TOBLER, *Über den Reichsfürstenstand der Familie Esterházy*, Burgenländische Heimatblätter, 65(2003), H. 2., 57–75.

60 KÁRMÁN Gábor, *II. Rákóczi Ferenc, a Szent Római Birodalom hercege?*, Korall, 26(2025), 100. sz., 76–107.

is – a Habsburg-dinasztia és kormányzat rekatolizált oszlopai, jelesül elsősorban felső-magyarországi főkapitányok és országbírák.⁶¹ Ám önmagáért beszél, hogy mindezek ellenére – mint modellünk szépen jelzi – még így is csupán az ország-kormányzó világi elit második csoportjába, annak is a végére tudtak bekerülni.

Rajtuk kívül a perifériáról a centrumba való átmenetet – a néhány generáción át tündöklő, Felső- és Alsó-Magyarországon egyaránt birtokos, már említett Thurzók mellett – a Csákyak tudtak még hosszú távon teremteni, amikor egyik legfőbb törzsfészekük, Szepesvár mellé 1640-ben többek között a Pozsonyhoz közelebbi Lévát is megszerezték.⁶² Nem véletlen, hogy innen a még Erdélyben született VII. Lászlónak hamarosan út nyílt a magyar királyi ajtónállómesteri posztra (1643–1649), majd az országbírói tisztségre (1649–1654). A *medium regni*hez való kötődését alapvetően elősegítette 1629 elején Batthyány Magdolnával (I. Ádám testvérével) Rohoncon kötött házassága, majd pápai (1631–1639), végül lévai főkapitánysága (1639–1654). Ám jól mutatta ezt az is, hogy a pozsonyi ferenceseknél nyert örök nyugalomra;⁶³ miközben 1640 folyamán Bécsben is vásárolt egy házrészt, még ha nem is a *Hofburg* szomszédságában, hanem a Stephansdomtól keletre fekvő Kumpfgassén.⁶⁴ A „centrum felé nyitás” sikerét jelzi az is, hogy Borbála nevű leányát 1653-ban egyenesen Annibale Gonzaga bécsi helyőrségparancsnokhoz, az Udvari Haditanács későbbi elnökéhez adta feleségül; a lakodalmat természetesen Bécsben tartották.⁶⁵

Csáky László legfőbb méltósága kapcsán érdemes külön kiemelni, hogy ezzel Esterházy Miklós (1622–1625) és Pálffy Pál (1646–1649) országbírósága után a tisztség évtizedekre, jelesül Csáky X. István 1687. évi kinevezéséig, úgymond „visszakerült” a királyság központjába, hiszen azt 1554-től 1645-g túlnyomórészt

61 BORBÉLY Zoltán, *A Drugethek. Egy főnemesi család a kora újkori Magyar Királyságban*, Pécs, 2025.

62 A Csáky család 17. századi históriájához alapvető: PAPP Klára, *„Esze, kardja, s házassága után boldogul az ember” Tanulmányok a Csáky család 17–19. századi történetéből*, Debrecen, 2006.; Uő, *Az erdélyi Csákyak*, Debrecen–Kolozsvár, 2011 (Erdélyi Tudományos Füzetek, 273.); BARTA M. János: *„...valamely Istenét, vallását, Királyját és hazáját igazán szerető nemes ember...” Egy 17. századi főnemes, gróf Csáky István országbíró pályaképe*, Budapest, 2021.; vö. még PAPP Klára, *Érdekek, kapcsolatok, konfliktusok. Tanulmányok a kora újkori Erdélyi Fejedelemség és a Magyar Királyság történetéből*, Prešov, 2025, passim.

63 MIKÓ Árpád–PÁLFFY Géza, *A pozsonyi ferences templom késő reneszánsz és kora barokk síremlékei*, Művészettörténeti Értesítő, 54(2005), 3–4. sz., 335–336.

64 KÖKÉNYESI, i. m., 341–342.

65 BARTA, i. m., 34.

felső-magyarországi nagyurak, főként a Báthory, a Homonnai Drugeth és az Alaghy családok tagjai töltötték be.⁶⁶ Végül 1711 utáni kitekintésként megjegyezhető, hogy a szatmári béke egyik főtárgyalója, a Kelet-Magyarországon birtokos Károlyi Sándor is sokat küzdött azért, hogy – III. Károlytól 1712-ben kapott grófi címe mellett – birtokokat szerezzen a *medium regni* közelében (pl. az Esztergom megyei Bátorkeszin), és megvethesse a lábát az országos politikában és a pozsonyi kormányservekben.⁶⁷

Akinek viszont meghatározó rezidenciája vagy ráadásul jelentősebb váruralma volt a *medium regni*-ben, esetleg annak szomszédságában, az hallatlan előnyt élvezett. A pozsonyi és bécsi házak/paloták mellett mindezek ugyanis állandó ugródeszkául szolgáltak a két fővároshoz, a bécsi udvarhoz és az ottani nemzettek feletti arisztokráciához, illetve a pozsonyi és soproni diétákhoz, a király- és királyné-koronázásokhoz, sőt a Magyar Tanács üléseihez egyaránt. Ugyancsak önmagáért beszél, hogy a top-nyolcából hatnak tartósan volt ilyen meghatározó bázisa, amely ráadásul több alkalommal az ország szívében viselhető (azaz nem püspöki tisztséghez kötődő, pl. Győr vagy Nyitra) főispáni pozíció tartós betöltésével is párosult.⁶⁸

- a Batthyányaknak elsősorban Németújvár, Rohonc és Szalónak, igen komoly hatalmi befolyással Vas megyében (elsősorban az udvarukba és familiárisi körükbe integrált helyi nemességnek köszönhetően), sőt 1684-től maga a Vas vármegyei főispáni poszt is;
- az Erdődyeknek a Dunántúlon Monyorókerék, Vörösvár, Vép, illetve a dunáninneni országrészben Szomolány, Vittenc, Jókő, majd 1720-tól Galgóc, sőt egy ideig még Dévény is, illetve 1686-tól 1759-ig a Bars vármegyei főispánság;

66 FALLENBÜCHL, i. m., 72.; BARTA, i. m., 257–273.

67 Vö. KOVÁCS Ágnes, *Károlyi Sándor*, Budapest, 1988 (Magyar História: Életrajzok); HECKENAST Gusztáv, *Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár*, sajtó alá rend., kieg., előszó MÉSZÁROS Kálmán, Budapest, 2005 (História könyvtár: Kronológiák, adattárak, 8.), 220–221.

68 Vö. VADAS András, *Magyarország leggazdagabb főurai* In *Magyarország történeti atlasza 1526–1711*, a térképeket készítette NAGY Béla, főszerk. OBORNI Teréz, szerk. PÁLFFY Géza–VARGA Szabolcs, Budapest, 2023, 280–281.; illetve FALLENBÜCHL Zoltán, *Magyarország főispánjai/Die Obergespane Ungarns 1526–1848*, Budapest, 1994, passim.

- az Esterházyaknak Kismarton és Fraknó, amelyek az 1620-as években az északkelet-magyarországi Munkács helyére léptek, illetve 1626-tól évszázadokra a Sopron vármegyei (1693-tól örökös) főispánság;
- a Forgáchoknak Gimes, Galgóc, Nagytapolcsány stb. Nyitra megyében, illetve a 17. században hosszabb ideig a Bars vármegyei főispánság;
- a Nádasdyaknak Sárvár, Sopronkeresztúr, valamint az alsó-ausztriai Potendorf és Seibersdorf, illetve másfél évszázadon át a Vas vármegyei főispánság; végül
- a Pálffyaknak a pozsonyi vár (amelynek kapitányai voltak) mellett Vöröskő, Stomfa, Malacka és Bajmóc, sőt a szintén alsó-ausztriai Marchegg, illetve 1580-tól a Pozsony vármegyei (1599-től valójában örökös) főispánság – hogy a teljesség igénye nélkül a legfontosabb arisztokrata rezidenciákat és főispáni pozíciókat említsük.

Azaz a Habsburg Monarchia szintjén is számottevő magyar főnemese a két „megosztott” főváros mellett úgymond a „vidéki” Magyarországon is kiépítették hatalmi bázisukat, különösen az ország szívének és környékének megyéire koncentrálnak. Ebben persze korszakonként, családonként és vármegyénként lehetnek eltérések, amelyeket majd helyi esettanulmányoknak kell részletesen tisztázniuk, miként ez Vas és Sopron esetében – elsősorban Dominkovits Péternek hála – már nagyrészt megtörtént.⁶⁹

Szintén jelképesnek tartható, hogy az újabb művészettörténeti vizsgálatok szerint – elegendő mindenekelőtt Bubryák Orsolya, Buzási Enikő, Kiss Erika, Margit Kopp és Szilágyi András kötetekre gondolnunk⁷⁰ – a top-nyolcakkból legalább négynek, a Nádasdyaknak, Esterházyaknak, Pálffyaknak és Erdődyeknek éppen

69 Gazdag munkásságára lásd *Dominkovits Péter műveinek bibliográfiája* In *Sopron vonzásában. Ünnepi tanulmányok Dominkovits Péter 60. születésnapjára*, szerk. FIZIKER Róbert–KELEMEN Dávid, Sopron, 2022, 667–679.

70 BUBRYÁK, *Családtörténet és reprezentáció*, i. m.; BUZÁSI, i. m.; KISS Erika, *...az mi kevés ezüst marhácskám vagyon... Ötvösművek a három részre szakadt Magyarországon*, Budapest, 2022.; MARGIT KOPP, *Die Esterházy-Schatzkammer auf Burg Forchtenstein*, Eisenstadt, 2014 (Mitteilungen aus der Sammlung Privatstiftung Esterhazy, 2014/2.); *Die Esterházy-Schatzkammer*, hg. András SZILÁGYI, Budapest, 1999.; *Esterházy-kincsek. Öt évszázad műalkotásai a hercegi gyűjteményekből. Az Iparművészeti Múzeum és a kismartoni Esterházy Magánalapítvány közös kiállítása a budapesti Iparművészeti Múzeumban*, szerk., bev. SZILÁGYI András, Budapest, 2006–2007., valamint lásd még a *Mitteilungen aus der Sammlung Privatstiftung Esterhazy* (hg. Florian BAYER) sorozat további kötetét.

az említett várkastélyokban volt még nemzetközi viszonylatban is számottevő kincstára. Emellett a legfrissebb kutatások alapján Habsburg-uralkodók a 17. században magyar főuraknál magánlátogatáson ugyancsak e kastélyok egy részében, jelesül az Esterházyaknál Kismartonban, a Pálffyaknál Marcheggen és Stomfán, valamint a Nádasdyaknál Pottendorfon és Seibersdorfban fordultak meg.⁷¹ Sőt, a 17. századtól ugyancsak elsősorban a *medium regni*-ben komolyabb bázissal bírók többsége és az őket szorosan követő Thurzók tűntek ki főúri rezidenciáikon a Habsburg-dinasztia magyar királytagjai portréinak gyűjtésével és reprezentációjával is, ezzel ugyancsak kiválóan jelezve aulikus kötődésüket.⁷²

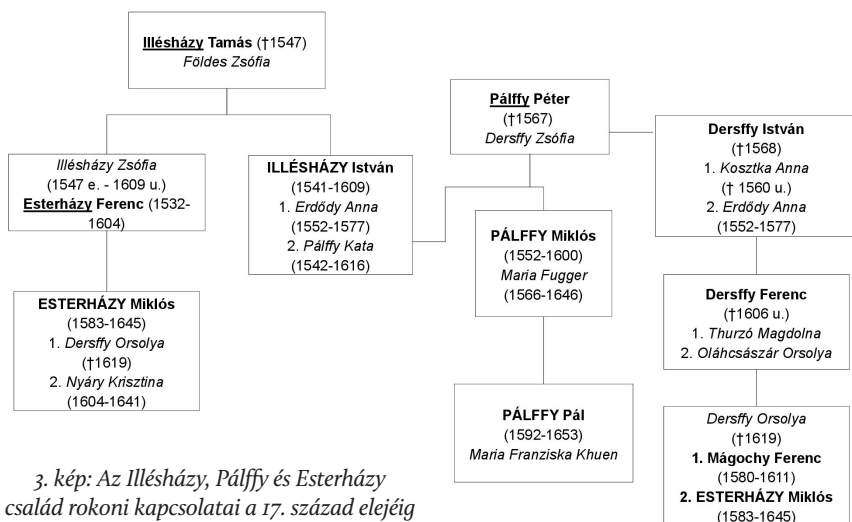
Kihalásukig ugyanakkor a Thurzóknak – György nádor bécsi háza mellett – Biccse, Sempte és Bajmóc, a gyorsan felfutó Zichyeknek pedig majd a Pozsony szomszédságában fekvő Oroszvár jelentett hosszabb időre igazi ugródeszkát. A fent említett Sempte (előbb Thurzó-, majd Esterházy-birtok), Bajmóc (előbb Thurzó-, utóbb Pálffy-birtok) és Galgóc (előbb Forgách-, majd Erdődy-birtok) példája viszont jól jelzi, hogy az ország szívében fekvő fontosabb uradalmakért még a legfelső eliten belül is komoly küzdelem folyhatott. Ez ugyanakkor természetesen nem jelentette azt, hogy e famíliáknak kizárólag a *medium regni*-beli birtokok számítottak volna, elegendő ennek kapcsán a 17. században az Esterházyak felső-magyarországi vagy az Erdődyek szlavóniai uradalmaira gondolni. Ráadásul a kihalt nagyúri famíliák (pl. a Báthory, Bánffy, Homonnai Drugeth) birtokai a Dunántúlon és Felső-Magyarországon is komoly vonzást és lehetőségeket kínáltak, utóbb a törököktől felszabadított területekről nem is beszélve, ahol például a Batthyányak és az Esterházyak szerepe a visszafoglalt dél-dunántúli megyék újjáépítésében egészen kiemelkedő volt.⁷³

71 PÁLFFY Géza, *Egy ellentmondásos kapcsolatról: A Habsburg-uralkodók 1526 és 1712 közötti magyarországi itineráriumának néhány tanulsága* In *Ésszel, mesterséggel. Tanulmányok a 65 éves Hausner Gábor tiszteletére*, szerk. BALLA Tibor, Budapest, 2025, 185–198.; SERFŐZŐ Szabolcs, „A felső Ausztriai sasnak oltalmazó szárnyai alatt”. *Habsburg uralkodói reprezentáció a kora újkori Magyar Királyságban (1526–1780)*, Budapest, 2026, 315–321.

72 Egészen frissen beszédes példák a Batthyány, Esterházy, Forgách, Nádasdy, Pálffy, Thurzó családokra vonatkozóan: SERFŐZŐ, *i. m.*, 168–180.

73 Újabban alapvető TOMPA László, *A újszerű Batthyány-birtokok regenerációja a 18. században*, Budapest, 2024 (Magyar Történelmi Emlékek, Értekezések, A vidék vonzásában 5. = Disszertációk Budapesti Főváros Levéltárából).

Végül a fentiek ismeretében az sem a véletlen műve, hogy a legsikeresebben berobbanó és tartósan az elitben maradó *homo novus*ok a korszakban mind a *medium regniből* származtak – elegendő a Pálffyak, az Illésházyak és az Esterházyak pályájára gondolni, akik ráadásul kezdetektől fogva, azaz már bárói címszerzésük előtt is, szoros rokonsági és patrónusi kapcsolatban is álltak. (3. kép) A perifériákról újonnan felemelkedőknek viszont komoly hátrányuk volt, hacsak nem tudtak birtokokkal és tisztségekkel betörni az ország szívébe, illetve szorosabb kapcsolati hálót kiépíteni a Habsburg-udvarral vagy magukkal az uralkodókkal, akik a késő középkorhoz hasonlóan – nem tévedés – továbbra is személyesen döntöttek a legfontosabb kérdésekben, így a legfőbb országkormányzó és egyéb méltóságok kinevezésének ügyeiben is. Aki mindezt nem akarta vagy nem volt képes megvalósítani, az előbb-utóbb lemaradt, még ha a 17. század első felétől – Thurzó Györgyöt és a fenti táblázatok főszereplőit követve – egyre gyakrabban grófi címet szerezve elvileg az arisztokrácia „krémjébe” tartozott is. A török korban az ország különleges új kormányzási rendszerében tehát önmagában még a kiemelkedő cím- és birtok-tőke, azaz a legmagasabb hazai főnemesi rang és a tetemes nagybirtok sem garantálta feltétlenül a királyság irányításában való tartós részvételt. Az utóbbihoz nem hiányozhatott a Habsburg-udvarbeli kapcsolati és *medium regnibeli* birtok- és karriertőke sem.

HÁROM „ESETTANULMÁNY”: A PÁLFFY, ESTERHÁZY ÉS ERDŐDY CSALÁD LEGFŐBB ORSZÁGKORMÁNYZÓ OSZLOPAI (1526–1751)

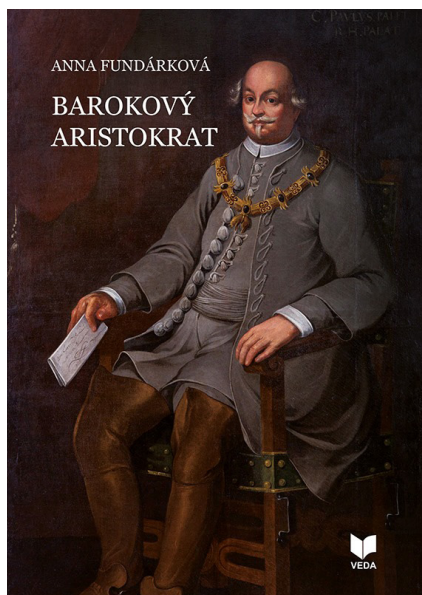
Végül az új modell arra is lehetőséget kínál, hogy úgymond egyes családokra részletesen kibontsuk azt, és meghatározzuk az adott família legbefolyásosabb országitáratító tagjait, nevezetesen azok körét, akik a legtöbb tisztséget/címet és ezáltal pontot szerzik. Ez egyfajta ellenőrzésként is szolgálhat friss elemzési módunk tesztelésére. A részletes „kibontást” 1751-ig kifuttatva elvégeztük a dobogós Pálffy, az Esterházy és az Erdődy famíliák esetében, hogy ugyanazokat a személyeket kapjuk-e meg számszerűsítő vizsgálatokkal e családok kora újkori országitáratító oszlopainak, akiket az eddigi kutatások annak tartanak. Ezen „esettanulmányok” eredményei is igen tanulságosak és önmagukért beszélnek.

A Pálffyak esetében – miként a 4. táblázat mutatja – egyértelműen a három nádor, III. Pál (1649–1653) (4. kép), V. Miklós (1714–1732) és V. János (1741–1751) magaslik ki, mindegyik közel féltucat ponttal. Ez az eredmény szinte teljesen egybevág a legfrissebb szlovákiai, elsősorban Anna Fundárková és kolléganőinek nevéhez fűződő család- és karriertörténeti vizsgálatokkal.⁷⁴ A két 18. századi palatinus által fémjelzett aranykort mindegyikőjük aranygyapjas lovagi címe is mutatja, ráadásul V. Miklós és V. János még nádorságuk előtt 1712-ben és 1739-ben nyerték el azt. Fontos különbséget jelentett ugyanakkor, hogy míg a családból az első országitáratító, az első nádort, sőt az első titkos tanácsost is adó Pál a 17. század első felében kamaraelnökként erősítette, sőt alapozta meg országitáratító szerepét (katonai tisztséget ellenben nem viselt),⁷⁵ addig 18. századi nádorutódai, Miklós és János bécsi udvari karrierjük mellett elsősorban a császári-királyi Habsburg-haderő immár profi katonáiként lépdeltek egyre feljebb a ranglétrán, egészen a tábornagyságig és

74 Anna FUNDÁRKOVÁ, *Barokový aristokrat: Pavol Pálffy*, Bratislava, 2018.; FUNDÁRKOVÁ–HALÁSZOVÁ–VYSKUPOVÁ, *Zlatý vek Pálffyovcov...*, i. m.; FUNDÁRKOVÁ, *Pálffy Miklós és Pálffy János...*, i. m.; vö. még a *Historická revue*, 34(2023), No. 1.: *Sobášni a mečom: Vzostup rodu Pálffyovcov* számát, illetve *Res Pálffyana: Príspevky k dejinám rodu Pálffyovcov*, ed. Daniel HUPKO, Častá, 2018.

75 FUNDÁRKOVÁ, *Barokový aristokrat...*, i. m., vö. még Anna FUNDÁRKOVÁ, *Ein ungarischer Aristokrat am Wiener Hof des 17. Jahrhunderts. Die Briefe von Paul Pálffy an Maximilian von Trauttmansdorff (1647–1650)*, Wien, 2009 (Publikationen der ungarischen Geschichtsforschung in Wien, I.).

az aranygyapjas lovagi címig. (5. kép) Ez még portréreprezentációjukban is érzéketlenül megmutatkozott.⁷⁶ Pálffy Pál különleges sokrétűségével (7 pont) viszont még a magyar elitbe üstökösként berobbanó, 6 pontot elérő Esterházy Miklós nádorral és jeles fiával, a birodalmi herceg Pál nádorral (5 pont) is versenyre kelhetett.⁷⁷

4. kép: Pálffy Pál nádor (1649–1653) képmása Anna Fundárková Barokový aristokrat (Bratislava, 2018) című könyvének borítóján

5. kép: Pálffy V. Miklós (1657–1732). D. Richart olajfestménye korábbi előkép után, 19. század eleje (Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok)

⁷⁶ Ingrid HALÁSZOVÁ, *Az arisztokrata „politikai teste”. Pálffy (V.) Miklós és Pálffy (V.) János portréreprezentációjáról a korabeli művészetelmélet tükrében* In *Reneszánsz és barokk Magyarországon. Művészettörténeti tanulmányok Galavics Géza tiszteletére*, I., szerk. GULYÁS Borbála–MIKÓ Árpád–UGRY Bálint, Budapest, 2021, 251–270.

⁷⁷ PÁLFFY, *Pozsony megyéből...*, i. m., főként 874–882.

4. táblázat: A Pálffyak által betöltött legfontosabb világi országos főméltóságok és viselt címek 1581 és 1711/51 között

Tisztség/cím	Családtag száma 1581–1711/51	A tisztséget betöltő Pálffy családtag (azonos színnel ugyanazok a családtagok láthatók)
nádor	1/3	III. Pál (1649–1653†) V. Miklós (1714–1732†) V. János (1741–1751†)
országbíró	1/3	III. Pál (1646–1649) V. Miklós (1713–1714) V. János (1731–1741)
horvát–szlavón bán	1	V. János (1704–1731)
tárnokmester	0	–
udvari országos főméltóság	7/9	II. Miklós magyar királyi kamarásmester (1581–1600†) III. Pál magyar királyi pohárnokmester (1625–1641) II. János magyar királyi kamarásmester (1635–1646†) III. Pál magyar királyi udvarmester (1641–1646) IV. Miklós magyar királyi ajtónállómester (1650–1662) IV. Miklós magyar királyi kamarásmester (1662–1679†) V. Miklós magyar királyi kamarásmester (1693–1705) VIII. Miklós magyar királyi udvarmester (1734–1765) II. Károly Pál magyar királyi ajtónállómester (1735–1774†)
koronaőr	5	II. István (1608–1625) II. János (1625–1646†) IV. Miklós (1661–1679†) V. Miklós (1701–1714) VI. Miklós (1704–1706†)
(al)kancellár	1	IV. Tamás (1669–1679)
Magyar Kamara elnöke	1	III. Pál (1625–1646)
kerületi/vég- vidéki főkapitány	3	II. Miklós komáromi főkapitány (1584–1589, 1594–1600†) II. Miklós dunáninenni kerületi és bányavidéki végvidéki főkapitány (1589–1600†) II. István dunáninenni kerületi és bányavidéki végvidéki főkapitány (1625–1644) V. János magyarországi császári főparancsnok (1710–1711)
Aranygyapjas Rend tagja	1/3	III. Pál (1650) V. Miklós (1712) V. János (1739)

Tisztség/cím	Családtag száma 1581–1711/51	A tisztséget betöltő Pálffy családtag (azonos színnel ugyanazok a családtagok láthatók)
koronázási zászlóvivő	3/4	II. István (1608, Pozsony, Lodomeria) III. Pál (1625, Sopron, Dalmácia) IV. Miklós (1647, Pozsony, Szlavónia) VI. János (1712, Pozsony, Galícia)
összesen (pont/érték)	24/33	
nádorjelölt	1/3	III. Pál (1649) V. Miklós (1714) V. János (1741)
grófi cím	1634, 1636	II. István (1634), III. Pál (1634), II. János (1636)
bárai/mágnási cím	1581	II. Miklós
Pozsony vár- megye örökös főispánsága	1599	II. Miklós
A legsikeresebb	1581 és 1751 közötti	Pálffy családtagok
A kevésbé számítók	1 tisztség/cím = 5 fő	Kivételek közülük: IV. Tamás (1633–1679) püspök, kancellár, illetve az 1758-ban kancellárrá, majd 1765-ben or- szágbíróvá emelkedő VIII. Miklós (1710–1773) + aranygyapjas lovag (1759)
A középmezőny	2 tisztség/cím = 1 fő	II. János (1589/90–1646), a grófi cím szerzője
	3 tisztség/cím = 2 fő	II. Miklós (1552–1600), a bárói cím szerzője, a család felemelője az arisztokráciába, felesége Maria Fugger II. István (1587–1646), a grófi cím szerzője, felesége Eva Susanne von Puchheim
	4 tisztség/cím = 1 fő	IV. Miklós (1679†), Pál nádor unokaöccse és az alábbi két nádor apja, felesége Eleonora Maria von Harrach
A csúcsra érők	5 tisztség/cím = 2 fő	V. Miklós (1657–1732) nádor + kiváló katona, tábornagy, Eleonóra császárné főlovászmeste- re (1705–1715) V. János (1663–1751) nádor + kiváló katona, tábornagy
	7 tisztség/cím = 1 fő	III. Pál (1592–1653), az első országbíró, az első nádor, az első aranygyapjas lovag, plusz kamaraelnök és titkos tanácsos, felesége Maria Franziska Khuen von Belasy

Tisztség/cím	Családtag száma 1581–1711/51	A tisztséget betöltő Pálffy családtag (azonos színnel ugyanazok a családtagok láthatók)
Összesen	12 fő, átlagban 2–3 tisztség/cím 1581 és 1751 között	Hangsúlyozandó azonban: ezek csak a vizsgált időszakban viselt országos világi tisztségek és kiválasztott címek, azaz a főispáni, kamarási, magyar és a 18. században titkos tanácsosi, illetve tábornoki posztok nélkül

A táblázat adatai alapján az is hangsúlyozandó, hogy a Pálffyak esetében a monarchia nemzetek feletti arisztokráciájával kötött házasságok a kezdetektől fogva egészen kiemelkedő szereppel bírtak, elsősorban az Althann, Fugger, Harrach, Khuen, Mansfeld, Puchheim és más nagyúri famíliákból – miként ezt Anna Fundárková több írásában beszédesen feltárta.⁷⁸ Részletes felsorolás helyett elegendő ehelyütt példaként a bécsi udvarban nevelkedett győri hősre, Miklóstra (1552–1600) gondolnunk, akinek felesége Maria Fugger volt. Ezek a frigyek páratlanul szoros, a magyar eliten belül talán a legszorosabb kapcsolatot biztosították a család számára a dinasztiahoz és a monarchiát összetartó elithez, ami tisztségekben is kamatozódott. Ám a família sikeréhez a számos országos főméltóság és rendkívüli kapcsolati háló mellett a *medium regni* szívében birtokolt Pozsony vármegyei örökös főispánság, a Pozsony vári kapitányság és ugyanitt ellátott koronaöri posztok sora is hozzájárult: 1711-ig messze ők adták a legtöbb Szent Korona-konzervátort, jelesül ötöt.

Mindeközben önmagukért beszélnek a két „megosztott” fővárosban, a bécsi *Augustinerkirche*-ben (1632),⁷⁹ illetve a pozsonyi Szent Márton-koronázótemplomban (1600) alapított családi sírhelyeik is, mely utóbbit immár negyedszázada éppen friss akadémikustársammal, Mikó Árpáddal és kedves szlovák kolléganőnkkel, Zuzana

⁷⁸ FUNDÁRKOVÁ, *Die Pálffy und der Habsburgerhof...*, i. m., passim; Uő, *Zwei Gönnerinnen besonderer Art aus der Familie Pálffy. Maria Eleonora von Harrach und Maria Anna Pálffy* In *Die Frau als Gönnerin. Kulturvermittlung, Repräsentation und Fördernetzwerke in der frühneuzeitlichen Habsburger Monarchie*, hg. Lilla KRÁSZ–Brigitta PESTI, Wien, 2023, 198–204.

⁷⁹ MARK HENGERER, *Zur symbolischen Dimension eines sozialen Phänomens. Adelsgräber in der Residenz (Wien im 17. Jahrhundert)* In *Wien im Dreißigjährigen Krieg. Bevölkerung – Gesellschaft – Kultur – Konfession*, hg. Andreas WEIGL, Wien–Köln–Weimar, 2001 (Kulturstudien. Bibliothek der Kulturgeschichte, 32.), 281.

Ludikovával együtt térképeztünk fel.⁸⁰ Pálffy Miklós pozsonyi páncélos, figurális vitézi síremléke ráadásul az országkormányzó elitből számos arisztokratatársának (Illésházy István nádor, idősebb Draskovics János bán, Thurzó György nádor, Erdődy Tamás bán stb.) évtizedeken át mintául szolgált, miként erre Galavics Géza (1940–2023) már négy évtizede felhívta a figyelmet.⁸¹ (6. kép)

6. kép: Pálffy Miklós (1552–1600) síremlékének főalakja a pozsonyi Szent Márton-templomban (Bokor Zsuzsa fotója)

80 MIKÓ Árpád–PÁLFFY Géza, *A pozsonyi Szent Márton-templom késő reneszánsz és kora barokk síremlékei (16–17. század)*, Művészettörténeti Értesítő, 51(2002), 1–2. sz., 107–172., vö. még PÁLFFY Géza, *A pozsonyi Szent Márton-koronázótemplom. A kora újkori Magyar Királyság egyik legfontosabb temetkezőhelye* In *Via Sancti Martini. Szent Márton útjai térben és időben*, szerk. TÓTH Ferenc–ZÁGORHIDI Czigány Balázs, Budapest, 2016, 209–227.

81 GALAVICS Géza, *Kössünk kardot az pogány ellen. Török háborúk és képzőművészet*, Budapest, 1986, 58–60.

A Pálffyak igen számottevő Habsburg-udvari és főként *medium regn*ibeli kapcsolati hálója, valamint kiemelkedő házasságaik tehát alapvetően hozzájárultak ahhoz, hogy igen sokrétűen és rendkívül eredményesen tudtak részt vállalni a Habsburgok Magyar Királyságának kormányzásában a Mohács utáni bő két évszázadban. A győri hős édesapjától, az 1567/68 táján elhunyt Pálffy Péter köznemesőtől a 18. század első felében már aranygyapjas lovagi címmel büszkélkedő tábornokokig és nádorokig, V. Miklósig és V. Jánosig tehát páratlanul sikeres út vezetett.

Pálffyakkal az Esterházyak mégis joggal vetekedhettek (lásd az 5. táblázatot). Modellem náluk is határozottan megerősíti az eddigi gazdag hazai és ausztriai kutatások eredményeit. Esetükben az első három helyből a dobogó csúcsán a grófi címet szerző, már többször említett Esterházy Miklós nádor (1625–1645) áll (6 ponttal), aki éppen 400 éve a bevezetésben emlegetett soproni koronázódiétán jutott a világi elit élére.⁸² (7. kép) Második helyen fia, Pál nádor (1681–1713), a birodalmi hercegi cím említett első magyarországi megszerzője következik (5 ponttal),⁸³ miközben harmadik helyre Gróf Eszterházy József országbíró (1741–1748) fut be az ifjabb fraknói ágból, akitől alig marad le testvére, Ferenc tárnokmester (1746–1754).⁸⁴

82 Életére és tevékenységére mind a mai napig alapvető: SZALAY László–SALAMON Ferenc, *Galantai gróf Eszterházy Miklós Magyarország nádora*, 1–3., Pest, 1863–1870.; PÉTER Katalin, *Esterházy Miklós*, Budapest, 1985 (Magyar história); István HILLER, *Palatin Nikolaus Esterházy. Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1625 bis 1648*, Wien–Köln–Weimar, 1992 (Esterházy-Studien, 1.); illetve újabban Diana DUCHOŇOVÁ, *Der aristokratische Hof. Die Hofgesellschaft und das Alltagsleben am Hof des Palatins Nikolaus Esterházy*, Berlin, 2024 (Spectrum Slovakia, 40.); Gerald SCHLAG, *Palatin Nikolaus Esterházy (1583–1645). Soldat und Staatsmann im Schatten des Dreißigjährigen Krieges*, Eisenstadt, 2025 (Mitteilungen aus der Sammlung Privatstiftung Esterhazy, Sonderbd. 1.).

83 Pályájára a régebi és újabb irodalomból lásd BUBICS Zsigmond–MERÉNYI Lajos, *Herczeg Esterházy Pál nádor 1635–1713*, Budapest, 1895 (Magyar Történeti Életrajzok); IVÁNYI Emma, *Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége (1681–1713)*, Budapest, 1991 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai, III.: Hatóság- és hivataltörténet, 10.); *Esterházy Pál, a műkedvelő mecénás. Egy 17. századi arisztokrata-életpálya a politika és a művészet határvidékén*, szerk. Ács Pál–BUZÁSI Enikő, Budapest, 2015., illetve lásd még az *Esterhazyana* sorozat vonatkozó köteteit.

84 Vö. STREŠŇÁK, *i. m.*, passim.

7. kép: Esterházy Miklós nádor (1625–1645)
Ismeretlen mester olajfestménye, 1645
(Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok)

5. táblázat: Az Es(z)terházak által betöltött legfontosabb világi országos főméltóságok és viselt címek 1618 és 1711/51 között

Tisztség/cím	Családtag száma 1618–1711/51	A tisztséget betöltő Es(z)terházy családtag (azonos színnel ugyanazok a családtagok láthatók)
nádor	2	Miklós (1625–1645†) Pál (1681–1713†)
országbíró	1/2	Miklós (1622–1625) József (1741–1748†)
horvát-szlavón bán	0/1	– József (1733–1741)
tárnokmester	0/1	– Ferenc (1746–1754†)
udvari országos főméltóság	3/7	Miklós magyar királyi udvarmester (1618–1622) Pál magyar királyi udvarmester (1661–1681) Mihály magyar királyi udvarmester (1692– 1721†) a hercegi ágból József magyar királyi udvarmester (1723– 1733) az ifjabb fraknói ágból György magyar királyi ajtónállómester (1730–1734†) a cseszneki ágból Ferenc magyar királyi lovászmester (1731– 1746) az ifjabb fraknói ágból Pál Antal magyar királyi kamarásmester (1741–1762†) a hercegi ágból
koronaőr	0/2	– János (1741–1744†) a cseszneki ágból Miklós (1746–1764†) a cseszneki ágból (tatai ág)
kancellár	0/1	Imre esztergomi érsek (1725–1745†) a csesz- neki ágból
Magyar Kamara elnöke	0	–
kerületi/végvidé- ki főkapitány	2	Miklós bányavidéki és dunáninnyi főkapitány (1622–1625) Pál bányavidéki és dunáninnyi főkapitány (1668–1700-as évek eleje)
Aranygyapjas Rend tagja	2/3	Miklós (1626) Pál (1681) Pál Antal (1744)

Tisztség/cím	Családtag száma 1618–1711/51	A tisztséget betöltő Es(z)terházy családtag (azonos színnel ugyanazok a családtagok láthatók)
koronázási zászlóvivő	6/10	Miklós (1618, Pozsony, Magyarország) Dániel (1625, Sopron, Szerbia), Miklós nádor testvére, a cseszneki ágból Pál (1625, Sopron, Kumánia), Miklós nádor testvére, a zólyomi ágból László (1647, Pozsony, Horvátország), Miklós nádor fia Pál (1655, Pozsony, Szerbia) János (1687, Pozsony, Magyarország) a csesz- neki ágból József (1712, Pozsony, Horvátország) Ferenc (1712, Pozsony, Szlavónia) Péter (1712, Pozsony, Kumánia) a cseszneki ágból ifj. József (1741, Pozsony, Lodomeria) az ifjabb fraknói ágból
összesen (pont/ érték)	16/31	
nádorjelölt	3/4	Miklós (1622) Miklós (1625) Pál (1681) József (1741)
bárai cím	1613	Miklós
grófi cím	1626	Miklós
német birodalmi hercegi cím	1687	Pál
A legsikeresebb	1618 és 1751 közötti	Esterházy családtagok
Többség	1 tisztség/cím = 11 fő	Kiemelkedik közülük Gróf Eszterházy Mik- lós (1711–1764), a Habsburgok első magyar diplomataja, a magyar nemesi testőrség kapi- tánya (1762–1764), a tatai ág alapítója
A középmezőny	2 tisztség/cím = 1 fő	Herceg Esterházy Pál Antal (1711–1762) tábornok, diplomata
	3 tisztség/cím = 1 fő	Gróf Eszterházy Ferenc (1683–1754) az ifjabb fraknói ágból, felesége Pálffy Miklós nádor leánya, Szidónia
A csúcsra törők	4 tisztség/cím = 1 fő	Gróf Eszterházy József (1682–1748) az ifjabb fraknói ágból
	5 tisztség/cím = 1 fő	Herceg Esterházy I. Pál (1635–1713), a birodal- mi hercegi cím szerzője, felesége Esterházy Orsolya, majd Thököly Éva

Tisztség/cím	Családtag száma 1618–1711/51	A tisztséget betöltő Es(z)terházy családtag (azonos színnel ugyanazok a családtagok láthatók)
	6 tisztség/cím = 1 fő	a magyar arisztokráciába és elitbe üstökös- ként berobbanó Gróf Esterházy I. Miklós (1583–1645), a grófi cím szerzője, második fe- lesége Thurzó György nádor fiának, Imrének az özvegye, Nyáry Krisztina
Összesen	16 fő, átlagban közel bő 2 tiszt- ség/cím 1618 és 1751 között	Hangsúlyozandó azonban: ezek csak a vizsgált időszakban viselt országos világi tisztségek és kiválasztott címek, azaz a főispáni, kamarási, magyar tanácsosi és a 18. században a tábornoki és titkos taná- csosi posztok nélkül

Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy sokat emlegetett 1613. évi bárói címszerzése, illetve 1618 nyári koronázási zászlóvitele után Esterházy Miklós karrierje minden kortársánál gyorsabb volt, hiszen 1625/26-ra, azaz bő egy évtized alatt minden Magyarországon elérhető érdemleges címet és tisztséget megszerzett. Fia, Pál pedig a 16–17. század palatinusai közül mindenkinél, így még a nála több pontot szerzett Pálffy Pálnál is fiatalabban nyerte el az összes kiemelkedőbb magyarországi tisztséget, egyedül a maga a nádorság jelentett kivételt, melyet azonban utóbb több mint harminc esztendeig betöltött. (8. kép) Sőt, Herceg Esterházy Pál nádor egészen tudatosan figyelt

saját maga és famíliája elitbeli primátusának hangsúlyozására: 1712 májusában III. Károly magyar koronázási lakomáján a nagyszámú hazai és külföldi jelen-

8. kép: Esterházy Pál nádor (1681–1713). Johann Jacob Hoffmann rézmetszete, 1696 (Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok)

lévőnek ezt szimbolikusan például azzal jelezte, hogy a pozsonyi királyi vár lovagtermében zajló pompás eseményen családja – nem tévedés – tizenegy tagját juttatta kisebb-nagyobb szerepekhez.⁸⁵ Tudtunkkal hasonló egyetlen arisztokrata famíliának sem sikerült. Persze tegyük hozzá: ezt az is elősegítette, hogy igen népessé, sőt több ágúvá vált családjában rengeteg „mozgósítható” Esterházy-ifjú volt, ellentétben például a sokkal gyakrabban katonáskodó Pálffyakkal, akiknek ez idő tájt számos vesztesége volt az oszmánok és franciák elleni háborúkban.⁸⁶

9. kép: Erdődy I. Tamás (1558–1624) síremlékének főalakja a zágrábi székesegyházban (Bubryák Orsolya fotója)

Míg azonban a Pálffyak esetében 12, addig az Esterházyaknál és – mint látni fogjuk – az Erdődyeknél is valamivel több, nevezetesen 16 családtag szerzett a vizsgált időszakokban pontot, aminek az utóbbi két família esetében az is kedvezett, hogy a 18. századra fokozatosan több águk alakult ki. A meghatározó házasságok persze az Esterházyaknál is kiemelt fontosságúak voltak, bár eleinte jóval kevesebb külföldivel. A 18. század derekán ugyanakkor egy újabb generációban ők már diplomátákat is adtak a Habsburg-dinasztiának: elegendő Gróf Eszterházy Miklós (1711–1764) szentpétervári követre, a Habsburgok első magyar diplomatájára, illetve Herceg Esterházy Pál Antal (1711–1762) nápolyi külszolgálatára gondolnunk, miként ezt

85 PÁLFFY Géza, *Koronázási lakomák a 15–17. századi Magyarországon. Az önálló magyar királyi udvar asztali ceremóniarendjének kora újkori továbbéléséről és a politikai elit hatalmi reprezentációjáról*, Századok, 138(2004), 5. sz., 1094–1097.

86 Vö. ESZTERHÁZY, i. m., illetve JEDLICSKA Pál, *Eredeti részletek Gróf Pálffy-család okmánytárához 1401–1653 s Gróf Pálffyak életrajzi vázlatai*, Budapest, 1910, passim.

10. kép: Erdődy IV. György (1680–1759). Matthias Ignaz Fidler olajfestménye, 1737 (Szépművészeti Múzeum, Magyar Nemzeti Galéria)

kedves moszkvai kolléganőm, Olga Khavanova és Kalmár János feltárómunkájának hála ismerjük.⁸⁷

Végül az Erdődyek esetében a família legbefolyásosabb országkormányzó tagjai között – akik három, négy és öt pontot szereztek – négy főt találunk, amint erről a 6. táblázat tanúskodik: 1.) I. Tamás (1558–1624) többszörös bánt és tárnokmestert; (9. kép) 2.) II. Kristóf (1649–1704) koronaőr és kamaraelnököt; 3.) III. György (1648–1712) tárnokmestert, majd országbíró, végül 4.) IV. György (1680–1759) ugyancsak koronaőr, kamaraelnököt és országbíró.

Közülük is kimagaslík I. Tamás és IV. György. (10. kép) Az előbbi országos főméltóságai mellett családjának Varasd vármegye örökös főispánságát is megszerezte 1607-ben, miközben négyszer jelölték nádornak. Az utóbbi ugyancsak eljutott a nádorjelölésig, s noha megválasztása 1751-ben nem sikerült, az Aranygyapjas Rend tagságával kárpóolták⁸⁸ – miként erre a Magyar Tudományos Akadémia tulajdonában lévő, egykor általa építtetett budai várbeli Erdődy-palota (napjainkban a Zenetudományi Intézet, oly sok emlékezetes konferenciánk, könyvbemutatónk és koncert helyszíne) családi címere

87 Újabb alapvető: OLGA KHAVANOVA, *Madridtól Szentpétervárig: Gróf Esterházy Miklós, Mária Terézia első magyar karrierdiplomataja*, Századok, 153(2019), 6. sz., 1123–1139.; illetve KALMÁR JÁNOS, *Esterházy II. Pál Antal nápolyi követ életéhez* In „A magyar múltat kutatni, írni és láttatni – ez által szolgálni a hazát”. Tisztelgő kötet J. Újváry Zsuzsanna 25. pálymányos oktatói éve előtt, szerk. BIRÓ BENCE–MISKI PÉTER–TÖRTEI RENÁTA, Budapest–Piliscsaba, 2020, 357–389. Ebből a generációból kiemelkedik még Gróf Eszterházy Ferenc kancellár életútja is: FAZEKAS ISTVÁN, *Magyarországi karrier Bécsben: Esterházy Ferenc (1715–1785), a Magyar Udvari Kancellária kancellárjának pályája* In STREŠŇÁK, i. m., 42–59.

88 Újabb vö. SERFŐZŐ, i. m., 46., 231.

mind a mai napig emlékeztet. (lásd a hátsó borító képét) Mindez azt jelenti, hogy a csúcsra törő Erdődyek közül tisztségeivel és címeivel is éppen az a két családtag tűnik ki, akik a művészeti reprezentáció területén is a legkiemelkedőbbek voltak. Az országkormányzó elitre vonatkozó új kutatásaink tehát bámulatosan összecsenenek Bubryák Orsolya korábbi művészettörténeti vizsgálataival.⁸⁹

89 BUBRYÁK, *Családtörténet és reprezentáció, i. m.*, főként 17–39., 87–112.; ORSOLYA BUBRYÁK, *Athleta Christi. Political Propaganda in the Art Patronage of Tamás Erdődy, Ban of Croatia and Slavonia*, *Acta Historiae Artium*, 57(2016), 131–166.; vö. még Zrinka BLAŽEVIĆ–Daniel PREMIERL, *Christianae reipublicae propugnator. Reformnokatolická mitopoetika bana Tome Erdődyja (1558–1624)* In *Tridentska baština. Katolička obnova i konfesionalizacija u hrvatskim zemljama*, ured. Zrinka BLAŽEVIĆ–Lahorka PLEJČIĆ POJE, Zagreb, 2016, 393–408.

6. táblázat: Az Erdődyek által betöltött legfontosabb világi országos főméltóságok és viselt címek 1526 és 1711/51 között

Tisztség/cím	Családtag száma 1526–1711/51	A tisztséget betöltő Erdődy családtag (azonos színnel ugyanazok a családtagok láthatók)
nádor	0	–
országbíró	1/2	III. György (1704–1712†) IV. György (1748–1759†)
horvát–szlavón bán	5/6	Simon (1529–1534) zágrábi püspök II. Péter (1556–1567†) I. Tamás (1583–1595, 1608–1615) I. Zsigmond (1627–1639†) II. Miklós (1670–1693†) I. Lajos (1749–1752)
tárnokmester	4	I. Tamás (1603–1608, 1615–1624†) I. György (1662–1663†) I. Imre (1679–1690†) III. György (1693–1704)
udvari országos főméltóság	7	I. Péter magyar királyi lovászmester (1535–1545) I. Tamás magyar királyi étekfogómester (1598–1603) I. György magyar királyi kamarásmester (1646–1662) Gábor magyar királyi ajtónállómester (1649–1650†) III. György magyar királyi kamarásmester (1679–1691) II. Kristóf magyar királyi étekfogómester (1690–1704†) III. György magyar királyi lovászmester (1691–1693)
koronaőr	1/2	II. Kristóf (1680–1704†) IV. György (1730–1748)
(al)kancellár	0/1	– László Ádám (alkancellár: 1720–1725, illetve kancellár: 1725) nyitrai püspök
Magyar Kamara elnöke	2/3	II. Kristóf (1684–1704†, 1682–84: alelnök) II. Sándor (1709–1718) IV. György (1720–1748)
kerületi/végvidéki főkapitány	0	–
Aranygyapjas Rend tagja	0/1	– IV. György (1751)
koronázási zász- lövívő	3/5	I. Kristóf (1608, Pozsony, Szlavónia) I. Kristóf (1618, Pozsony, Szlavónia) Gábor (1647, Pozsony, Magyarország) IV. György (1712, Pozsony, Dalmácia) I. Antal (1741, Pozsony, Szerbia)

Tisztség/cím	Családtag száma 1526–1711/51	A tisztséget betöltő Erdődy családtag (azonos színnel ugyanazok a családtagok láthatók)
összesen (pont/ érték)	23/31	
titkos tanácsos	2/6	III. György (1703. szept. 7.) II. Kristóf (1703. szept. 10.) II. Sándor (1714) László Ádám (1720) nyitrai püspök IV. György (1734) I. Lajos (1741)
nádorjelölt	5/6	I. Tamás (1608, Pozsony) I. Tamás (1609, Pozsony) I. Tamás (1618, Pozsony) I. Tamás (1622, Sopron) II. Miklós (1681, Sopron) IV. György (1751, Pozsony)
Monoszló grófja cím	1565, megerősít- és: 1580	II. Péter, majd I. Tamás
Varasd vármegye örökös főispán- sága	1607	I. Tamás és fiai
A legsikeresebb	1526 és 1751 közötti	Erdődy családtagok
A többség	1 tisztség/cím = 9 fő	Kiemelkedik közülük II. Péter (1504 k.–1567), a grófi cím megszer- zője
A középmezőny	2 tisztség/cím = 3 fő	I. Kristóf (1584–1621), aki igen fiatalon elhunyt, ám felesége Thurzó György nádor leánya, Borbála I. György (1614–1663), felesége Batthyány II. Ferenc lovászmester leánya, I. Ádám főkapí- tány testvére, Erzsébet Gábor (1614–1650), felesége Pálffy Mária, IV. Miklós koronaőrnek, két Pálffy-nádor apjának a testvére
A csúcsra törők	3 tisztség/cím = 2 fő	I. Tamás (1558–1624) + a varasdi örökös ispánság megszerzése és négyszeres nádor- jelölt, valamint felesége Christoph Ungnad bán leánya, Anna Maria II. Kristóf (1649–1704) + titkos tanácsos, valamint felesége Pálffy Mária Zsuzsanna, két Pálffy-nádor testvére
	4 tisztség/cím = 1 fő	III. György (1648–1712) + titkos tanácsos, valamint felesége Rákóczi Pál országbíró unokája, Erzsébet

Tisztség/cím	Családtag száma 1526–1711/51	A tisztséget betöltő Erdődy családtag (azonos színnel ugyanazok a családtagok láthatók)
	5 tisztség/cím = 1 fő	IV. György (1680–1759) + titkos tanácsos és nádorjelölt, valamint felesége Esterházy Pál nádor leánya, Terézia
Összesen	16 fő, átlagban közel 2 tisztség/ cím 1526 és 1751 között	Hangsúlyozandó azonban: ezek csak a vizsgált időszakban viselt országos világi tisztségek és kiválasztott címek, azaz a főispáni, kamarási, magyar tanácsos- si és a 18. században a tábornoki és titkos tanácsosi posztok nélkül

Mint látható, a legjobban teljesítő Erdődyek alig maradtak el a Pálffy és Esterházy famíliák legkiemelkedőbb politikusaitól. I. Tamás méltó párja volt a bárói címszerző győri hősnek, Pálffy Miklósnak. IV. György pedig apósa, Herczeg Esterházy Pál nádornak, majd palatinus-utódainak, Pálffy Miklósnak és Jánosnak a nyomdokában igyekezett haladni, de beérni sohasem tudta őket. A nádor Esterházyaktól és Pálffyaktól – akik ráadásul évtizedekig álltak a világi elit élén – tehát még a legsikeresebb Erdődyek is némileg lemaradtak. Ez alapvető szerepet játszhatott abban, hogy a hazai történeti köztudatban kevésbé maradtak ismertek. A top nyolcukból rajtuk kívül a 16–18. században egyedül a Zrínyiek nem adtak palatinust, amit viszont a szigetvári Miklós 1566. évi hősi halálával, a „költő és hadvezér”, helyesebben katona, politikus, költő–író⁹⁰ Miklós pedig kiemelkedő magyar nyelvű irodalmi és hadtudományi munkásságával úgymond ellensúlyozni tudott, nem is beszélve Zrínyi Péter Habsburgok általi kivégeztetéséről.⁹¹ Azaz hosszabb távon egy karizmatikus személyiség, egy nagy befolyású főméltóság, egy hőstett vagy utóbb a modern nemzeti emlékezetben meghatározó figyelmet kapott eseményben való részvétel alapvető szerepet játszhatott abban, hogy melyik család nevét őrizte meg inkább a történeti köztudat.

90 Vö. PÁLFFY Géza, *Költő és hadvezér? A politikus, katona és költő–író Zrínyi Miklós különféle lojalitásai és identitásai*, Hadtörténelmi Közlemények, 127(2014), 4. sz., 867–880.

91 Lásd a 22. jegyzetben idézett munkákat, illetve újabban vö. még VARGA Szabolcs, *Leónidasz a végvidéken. Zrínyi Miklós (1508–1566)*, Pécs–Budapest, 2016 (Sziluett – Korszerű történelmi életrajzok); *Határok fölött. Tanulmányok a költő, katona, államférfi Zrínyi Miklósról*, szerk. BENE Sándor et al., Budapest, 2017.; *Zrínyi Miklós és öröksége*, szerk. HAUSNER GÁBOR, Budapest, 2022, passim.

AZ ELFELEDETT ERDŐDYEK SIKERÉNEK TITKAI

Az Erdődy família késő középkori kiemelkedő alakjától, Bakócz Tamás esztergomi érsektől (1497–1521) a galgóci ág utolsó tagjáig, IV. György országbíró unokájáig, Erdődy József kancellárig (1807–1819) hosszú út vezetett. S noha e bő három évszázad alatt a família mindvégig természetesen nem lehetett a csúcson, összességében egyre feljebb emelkedve csaknem a teljes kora újkorban a magyar- és horvátországi elit „krémjébe” tartozott. E hosszú távú siker több tényezőn múltott.

Egyfelől, hogy az Erdődyek korán szereztek területi grófi címet (1565: Monoszló grófja), amelyet rögtön horvát–szlavón báni posztok egész sora követett – 1711-ig 5 családtag 70 éven át, amivel a korszakban a Zrínyieket is megelőzték (4 fő 40 évig), miként erre nemrég már tanítványom, Varga Szabolcs is felfigyelt.⁹² Másfelől, I. Tamástól és fiától, I. Kristóftól kezdve – elsősorban Tamás bán Anna Maria Ungnaddal kötött 1584. évi házasságának hála⁹³ – a nyugat-dunántúli uradalmak (Monyorókerék, Vép, Vörösvár) mellett stabil, bár a sok fiúgyermek miatt egy ideig aprózódó, majd házasságokkal újfent gyarapodó birtokegyüttessel rendelkeztek a Dunától északra, Pozsony közelében (Szomolány, Jókő, Vittenc) is.⁹⁴ Sőt, a fiatalon elhunyt I. Kristóf gyermekeitől, I. Györgytől és Gábortól fokozatosan olyan magyarországi ágaik alakultak ki, amelyek egyes tagjai olykor már egyenesen idegenkedtek a horvátországi szerepvállalástól.⁹⁵ Ez annak ellenére is így volt, hogy I. Tamásnak köszönhetően 1607-től Varasd vármegye örökös főispánjai is voltak, ám – hangsúlyozandó – többnyire a *medium regni*ben vagy annak közelében, a

⁹² VARGA, „Az Zrínyi ház...”, i. m.

⁹³ Újabban HANÁK Béla–SZABÓ Péter András, *Keresztvíztől sírkeresztig. Családi eseményekre szóló meghívólevelek Kassa város levéltárában (1526–1700)*, i., Budapest, 2021 (Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak = Magyar Családtörténetek: Források, 4–5.), 343–344.

⁹⁴ BUBRYÁK, *Családtörténet és reprezentáció*, i. m., 159–163.; illetve a szlovák kutatásokból figyelemreméltó Jaroslava ŽUFFOVÁ–Tomáš JANURA, *Aristokratiká rezidencia Erdődyovcov v Čhtelnici*, Zborník Slovenského národného múzea, História, 50(2013), 39–56.

⁹⁵ VÖ. PÁLFY Géza, *Út a bánságig a 17. század első felében. Erdődy Zsigmond nyelvi felkészülése Horvát–Szlavónország legfőbb méltóságára*, In *Otthon két hazában. Ünnepi tanulmánykötet Sokcevićs Dénes tiszteletére / Dom(a) u obje domovine. Zbornik radova u čast Dinka Šokčevića*, szerk./ured. BOCKOVAC Tímea et al. Budapest–Eszék–Zágráb–Pécs, 2025, 357–372., főként 367.

Nyugat-Dunántúlon vagy Pozsonytól keletre éltek, ahol szinte mindent az itteni pozíciószerezésre és karrierépítésre tettek fel – mégpedig jelentős sikerrel!

Minderről számos magyar királyi udvari főméltóság (1711-ig 7), többszöri kamaraelnöki (2) és negyedszázadon át viselt koronaőri poszt (1), sőt tárnokmesterségek (4) és országbíróság (1), valamint számos főispánság, majd egy generáción belül két titkos tanácsosi poszt tanúskodott. 1703 szeptemberében ugyanis ekkortájt még egyedülálló módon egyszerre nyerte el ezt III. György tárnokmester és testvére, II. Kristóf kamaraelnök.⁹⁶ (A Drávától északra az Erdődyek csupán főkapitányságokat nem viseltek.) Mindezekre a tisztségeikre III. György 1704. január 15-i országbírói kinevezése a család érdemeit méltatva külön is utalt.⁹⁷ E posztok száma a következő évtizedekben ráadásul szinte minden téren tovább gyarapodott, hogy IV. György kamaraelnökkel, koronaőrrel, majd ugyancsak országbíróval és aranygyapjas lovaggal évtizedeken át úgymond a „csúcson” maradjanak.

Emellett önmagáért beszél az is, hogy az 1526-tól 1711-ig tartó 185 esztendőből mindösszesen csak bő négy évtized volt, amikor az Erdődyek nem töltöttek be főméltóságot, ráadásul ennek többsége 16. századi felemelkedésük idejére esett, miközben az 1640-es évek közepétől a 19. század elejéig már alig volt hiátus. S mint Bubryák Orsolya már gondosan feltárta,⁹⁸ a család kora újkori és újkori kiválóságai a hatalmi és művészeti reprezentáció segítségével egészen tudatosan és mesteri módon építettek késő középkori és kora újkori nagy elődeik (főként Bakócz Tamás érsek és I. Tamás bán, illetve a família koronaőrei) által az országnak és a Szent Koronának tett kiemelkedő szolgálatokra.

Az Erdődyek legfőbb titkait a fentiek értelmében tehát mindenekelőtt a következők jelentették:

- a Varasd és Zágráb megyei jelentősebb birtokok és horvát-szlavón báni posztok megtartásával egyidejűleg

96 Österreichisches Staatsarchiv, Wien; Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Familienarchiv Erdődy (Depositum), D 11406–11411.

97 Uo. D 11412.

98 BUBRYÁK, *Családtörténet és reprezentáció, i. m.*, passim; Uő, *A primás „házi oltára”. Esettanulmány a magyar műgyűjtemények II. világháború utáni szóródásáról*, In *ALS ICH CAN – Tanulmányok Urbach Zsuzsa 80. születésnapjára*, szerk. GAYLHOFFER-KOVÁCS GÁBOR–SZÉKELY MIKLÓS, Budapest, 2023, 215–224.

- az új *medium regni*ben, illetve az ország „megosztott” fővárosaiban, Pozsonyban és Bécsben páratlanul sikeresen kapaszkodtak meg, sőt fokozatosan terjeszkedtek és folyamatosan viseltek meghatározó tisztségeket,
- rajtuk kívül nem ismerünk olyan magyar arisztokrata családot, amelynek egyszerre lett volna háza az újkor folyamán a két „megosztott” fővárosban, Pozsonyban és Bécsben, az „alkalmi” Sopronban, a sokáig „virtuális” Budán,⁹⁹ a „horvát” Zágráiban,¹⁰⁰ sőt még az „alkalmi horvát” fővárosban, Varasdón is,
- emellett – mint a 6. táblázatban látható – egyre előkelőbb házasságok sorozatát kötötték, nevezetesen a 17. század elejétől már gyakran nádor-gyermekkel és -testvérekkel, illetve
- mindezekkel együttesen igen számottevő Habsburg-udvari és országos kapcsolati hálót építettek ki.
- Azaz a legkiemelkedőbb osztrák és cseh arisztokratákhoz hasonlóan¹⁰¹ az Erdődyek mind a cím- és a tisztség-, mind a gazdasági és birtok-, mind a karrier- és a kapcsolati tőke-szerzés terén kiválóan teljesítettek, különösen eredményesen alkalmazkodva a kor legfőbb kormányzati változásaihoz és a *medium regni* áthelyeződéséhez egyaránt.

E téren tőlük mind a Draskovicsok, mind a Zrínyiek, de részben és időlegesen még a Nádasdyak és a Batthyányak is kissé lemaradtak – amint erről az első három táblázat számadatai érzékletesen tanúskodnak. S bár a nádorrá történő megválasztásig végül a féltucat jelölés ellenére sem jutottak el, a Habsburgok kora újkori Magyar Királyságában méltó szövetségeseik és rivális rokonaik lettek a több palatinust adó Esterházyaknak és Pálffyaknak. Nevüket, a világi elitben betöltött kiemelkedő helyüket és meghatározó szolgálataikat illő lenne mind Magyar- és Horvátországban, mind Szlovákiában és Ausztriában szélesebb körben is megtanulni!

99 Vö. PÁLFFY, *Buda örökösei...*, i. m.; KENYERES, *Buda, mint a Magyar Királyság...*, i. m.

100 Vö. VARGA Szabolcs, *Egy főváros születése. Zágráb szerepének a változása Habsburg (I.) Ferdinánd (1526–1564) korában*, Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv, 15(2020), 11–34.

101 Vö. MAŦA, i. m., passim.

ÁLTALÁNOS TANULSÁGOK: „LABANC” ARISZTOKRATÁK? AZ ORSZÁGKORMÁNYZÓ ÉS KIEGYEZÉSEKET KÖTŐ NAGYURAK SZEREPÉRŐL

Véleményem szerint ugyanez a megállapítás, úgy is mondhatnám egyfajta „rehabilitáció” igaz az Erdődyek mellett a többi – igen helytelenül – gyakran mind a mai napig „labanc” arisztokratának titulált, most bemutatott top-családra vonatkozóan is! A labanc minősítéssel azért is érdemes nagyon óvatosan bánnunk, mert még az élmezőnybe tartozó Forgáchok és Esterházyak sorából is jutottak néhányan II. Rákóczi Ferenc fejedelem táborába,¹⁰² de a vitathatatlanul Habsburg-uralkodóellenes Wesselényi-összeesküvésben rész vett mágnásokat is részben ezek a famíliák adták. Ám rögtön fűzzük hozzá: az Erdélyben fejedelmi posztok sorát betöltő Rákócziak kivételével e családok tagjainak túlnyomó többsége a 16–17. században a stabilan Habsburg-uralkodó- és dinasztiahű, azaz *aulikus* személyiségek sorába tartozott. Röviden szólva: a kuruc–labancozást ideje lenne végleg félretenni, és aligha érdemes e kategóriák szerint a múlt főszereplőit vagy éppen a jelen történéseit minősíteni.

A fenti elemzések ugyanakkor remélhetőleg beszédesen jelzik, hogy a Magyar Királyságot kormányzó arisztokrata családok további szisztematikus vizsgálata a korszak legfőbb jelenségeinek és a történeti magyar állam kora újkori működésének alaposabb megértéséhez elengedhetetlenül szükséges. Különösen, hogy különböző okokból (elsősorban a nemzeti romantika hatása, az erősen Erdély központú vagy éppen az említett kuruc–labanc szemlélet, s nem utolsósorban levéltáraik Trianon utáni külföldre kerülése miatt) több familia kisebb-nagyobb mértékben jó időre kiesett a magyar történetírás meghatározó narratíváiból és a hazai történelmi emlékezetből. Kivételt jó ideig elsősorban a Habsburgokkal szembeforduló „összeesküvők” és „szabadságharcosok”, főként a Zrínyiek, Nádasdyak és Rákócziak jelentettek.

Összességében kiemelkedő tanulságként azt is egyértelműen kijelenthetőnek vélem, hogy az országkormányzásban a 16–17. században a Habsburgokkal együttműködő és velük kompromisszumok sorát kötő politikusoknak legalább

102 HECKENAST, i. m., 133–138., 148–149.

akkora érdemeik voltak a török kor viharos időszakának túlélésében, sőt a Szent István-i Magyarország államiségének és szuverenitásának megőrzésében, mint a Habsburg-ellenes felkelések vezetőinek vagy éppen a rendi sérelmek legfőbb szószólóinak, akiknek szerepét ugyanakkor szintén komoly hiba lenne elvitatni! Annál is inkább érdemes azonban a kompromisszumkötőkre is fókuszálnunk, mert újabb kutatásaink a kora újkorban jóval több kiegyezést (legalább hatot: 1606/08, 1622, 1646/47, 1681, 1711/12, 1790) tartanak számon,¹⁰³ mint függetlenségi küzdelmet, mely utóbbiak sorába valójában egyedül II. Rákóczi Ferenc felkelése sorolható, Bocskai István, Bethlen Gábor vagy Thököly Imre igencsak sokrétű mozgalmai semmiképpen. A kora újkori magyar világi elit „krémje” tehát legalább annyira nevezhető „örök kiegyezőnek”, mint „örök felkelőnek” vagy „örök szabadságharcosnak”.¹⁰⁴

A kiegyezésekre kész famíliák nélkül a Magyar Királyság 1526 és 1711 közötti eredményes kormányzásához, sikeres törökellenes védelméhez, majd a modern Magyarország 18. századi megteremtéséhez tehát aligha vezethetett volna út. S noha az elmúlt évtizedekben egyéni vagy kutatócsoporti vállalkozásoknak köszönhetően képviselőikre, főként a Batthyány, Csáky, Draskovics, Esterházy, Homonnai Drugeth, Nádasdy, Pálffy, Thurzó és Zrínyi családokra vonatkozóan határon innen és túl már számos fontos monográfia, doktori értekezés és tanulmánykötet született,¹⁰⁵ még bőven van lehetőség mind elmélyült alapkutatásokra, mind összehasonlító és interdiszciplináris vizsgálatokra, mind értékes esettanulmányokra. Ezek tovább árnyalhatják és különböző diszciplínák szemszögéből színesíthetik az általam az első átfogó modell mérési eredményei alapján most felvázolt, országos nézőpontú képet. Akadémiai székfoglaló előadásom mindezekhez is ösztönzésül kívánt szolgálni.

103 PÁLFFY Géza, *A szakítások és kiegyezések évszázada: a Magyar Királyság 17. századi története új megvilágításban*, Történelmi Szemle, 57(2015), 1. sz., 51–65.; POÓR János, *A kompromisszumok kora*, Budapest, 1992 (Magyarország krónikája, 8.), illetve frissen vö. a *Rubicon*, 35(2025), 11. sz.: *Szakítások és kiegyezések. 400 év: Magyar–Habsburg kapcsolatok* című számát.

104 Bővebben PÁLFFY Géza, *Örök vesztesek avagy örök nyertesek? Felkelések a kora újkori Magyarországon és Erdélyben* In *A történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére*, szerk. BARÁTH Magdolna–MOLNÁR Antal, Budapest–Győr, 2012, 283–299.

105 Lásd elsősorban a 7., 18–29., 35., 40–42., 51–52., 57–62., 70–76., 82–83., 87–91. jegyzetekben idézett munkákat.

KÉPJEGYZÉK

Borítókép (hátsó): Az Erdődy család aranygyapjas címere Erdődy IV. György (1680–1759) budai palotáján (ma MTA/ELTE HTK Zenetudományi Intézet) (Friedler Magdolna fotója)

1. A magyar korona először német földön, 1683–1687 (Nagy Béla térképe, ELTE HTK TTI)
2. A török hódítás miatt áthelyeződő *medium regni* a 16. században (Nagy Béla térképe, ELTE HTK TTI)
3. Az Illésházy, Pálffy és Esterházy család rokoni kapcsolatai a 17. század elejéig (Pálffy Géza összeállítása)
4. Pálffy Pál nádor (1649–1653) képmása Anna Fundárková *Barokový aristokrat* (Bratislava, 2018) című könyvének borítóján
5. Pálffy V. Miklós (1657–1732). D. Richart olajfestménye korábbi előkép után, 19. század eleje (Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok)
6. Pálffy Miklós (1552–1600) síremlékének főalakja a pozsonyi Szent Márton-templomban (Bokor Zsuzsa fotója)
7. Esterházy Miklós nádor (1625–1645). Ismeretlen mester olajfestménye, 1645 (Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok)
8. Esterházy Pál nádor (1681–1713). Johann Jacob Hoffmann rézmetszete, 1696 (Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok)
9. Erdődy I. Tamás (1558–1624) síremlékének főalakja a zágrábi székesegyházban (Bubryák Orsolya fotója)
10. Erdődy IV. György (1680–1759). Matthias Ignaz Fidler olajfestménye, 1737 (Szépművészeti Múzeum, Magyar Nemzeti Galéria)

